

ZDROWIE,

ORGAN TOWARZYSTWA HYGIENICZNEGO WARSZAWSKIEGO

REDAKTOR

Dr JÓZEF JAWORSKI

ulica Zielna № 13.

Administracya w Kancelaryi Towarzystwa Hygienicznego
ulica Karowa № 31 (gmach własny). Telefon 63-46.

WARSZAWSKIE TOWARZYSTWO AKCYJNE

„MOTOR“

ulica Marszałkowska № 23.

Oddział Chemiczno-Farmaceutyczny

== TELEFON 18-09. ==

POLECA

Przetwory chemiczne farmaceutyczne
Plastry smarowane, zwyczajne i kau-
czukowe.

Kataplazmy na sposób Hamiltona.

Kąpiele z kwasu węglowego.

Kąpiele tlenowe.

Nowe środki lecznicze.

Czyste odczynniki chemiczne.

Barwniki do badań mikroskopowych.

Tlen zgęszczony.

UBEZPIECZAJCIE SIĘ OD WYPADKÓW!

celem zabezpieczenia rodzinie funduszu na wypadek śmierci,
a sobie odszkodowania wrazie kalectwa lub choroby
wskutek wypadku:

PRZYKŁAD:

- Mk. **15,000** na wypadek śmierci,
- „ **30,000** jako podstawę renty dożywotniej
na wypadek kalectwa,
- „ **12** dziennego odszkodowania na wypadek
czasowej niezdolności do pracy

wskutek nieszczęśliwego wypadku

mogą zabezpieczyć sobie w Towarzystwie „Przezorność“:

1. Lekarze praktykujący w miastach za opłatą premii rocznej	Mk. 121.50.
2. Dentyści	„ 145.80.
3. Lekarze i dentyści, praktykujący w powiatach, a także chi-
rurdzy praktykujący w miastach	„ 170.10.
4. Weterynarze	„ 243.00.

Bliższych wyjaśnień udziela Biuro Dyrekcji Towarzystwa „PRZEZORNOŚĆ“
Warszawa, Plac Małachowskiego 4 (Mazowiecka 22) oraz p. p. Ajenci.

Gazeta Lekarska

Drugie 50-lecie

PISMO TYGODNIOWE,

poświęcone wszystkim gałęziom umiejętności lekarskiej

wychodzi w Warszawie pod redakcją

d-ra Arkadyusza Antoniego Puławskiego i d-ra Władysława Starkiewicza

Wydawca: D-r W. Szumlański.

PRZEDPŁATA WYNOŚI:

w Warszawie: rocznie mk. 17.50, półrocznie mk. 8.75.

Z przesyłką: rocznie mk. 20, półrocznie mk. 10.

Adres administracji: Marszałkowska 73.

Treść zeszytu 4.

Artykuły oryginalne: I. *J. Polak*. W sprawie Organizacji Państwowej Zdrowia Publicznego (str. 87). — II. *J. Polak*. I. Przyczynki do statystyki śmiertelności w m. st. Warszawie (dok.) (str. 97).

Dział sprawozdawczy. Biologia. 21. *Juljusz Levi*. Leczenie pudrem rtęciowym (str. 106). — 22. *R. Kraus*. Nowa metoda leczenia krztuśca (str. 106). — Choroby weneryczne. 23. *C. J. Bneura*. Przyczynki do rozpoznania rzerzączki u kobiet (str. 106). — 24. *M. Oppenheim i M. Schlifka*. Leczenie rzerzączki zapomocą węgla zwierzęcego (str. 107).

Wiadomości bieżące: Fundacya im d-ra K. Chełchowskiego (str. 107). — Zakład higieny i bakterjologii w Uniwersytecie Warszawskim (str. 107). — Kropla mleka w Warszawie (str. 108). — Inauguracya katedry propedeutyki (str. 108). — Budżet Otwocka (str. 108).

Sprawozdanie Warsz. Tow. Hygienicznego za r. 1917 (str. 109).
 „ **Tow. Ogrodów im. W. E. Raua** (str. 132).
 „ **Tow. Instytutu Higieny Dziecięcej** (str. 147).
 „ **Sanatorium Rudka** (str. 161).

Druk zeszytu ukończono dnia 15 Maja.

Przedpłata „Zdrowia“ w Warszawie rocznie mk. 10, na prowincyi mk. 12.50.
 Ogłoszenia do „Zdrowia“ przyjmują się na warunkach następujących:

	Strony zewnętrzne	Strony wewnętrzne
Cała strona	mk. 50	mk. 38
Pół strony	„ 50	„ 20
1/3 strony	„ 18	„ 15

Wydawnictwo fundacji imienia d-ra Kazimierza Chelchowskiego. № 1.

W setną rocznicę zgonu Tadeusza Kościuszki.
PAMIĄTKA DLA LUDU WIEJSKIEGO
od Warszawskiego Towarzystwa Hygienicznego.

Jak urządzić zdro-
we życie w zagro-
—dzie wiejskiej.—

NAPISAŁ

Dr ANTONI PUŁAWSKI.

— Odczyt nagrodzony na konkursie —
Warszawskiego Towarzystwa Hygienicznego.

*„W zdrowem ciele
zdrowa dusza“.*

WARSZAWA.

Skład Główny w „Księgarni Polskiej“, Warecka 15.

1918.

ZDROWIE,

ORGAN WARSZAW. TOWARZYSTWA HYGIENICZNEGO,

POŚWIĘCONY HYGIENIE PUBLICZNEJ I PRYWATNEJ.

J. Polak.

I. W sprawie Organizacji Państwowej Zdrowia Publicznego.

(Referat i wnioski zatwierdzone przez Radę Towarzystwa Hygienicznego na posiedzeniu w d. 25 Kwietnia 1918 r.)

W dn. 4 Kwietnia r. b. wydany został dekret Rady Regencyjnej Królestwa Polskiego o utworzeniu Ministerstwa Zdrowia publicznego, Opieki społecznej i Ochrony pracy. Z zakresu kompetencji Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, określonej w art. 24 dekretu o tymczasowej organizacji władz naczelných w Królestwie Polskiem z d. 5 Stycznia r. b., wyłącza się sprawy służby zdrowia, a „równocześnie rozszerza się określoną w art. 29 tegoż dekretu kompetencję Ministerstwa Opieki społecznej i Ochrony pracy przez przeznaczenie mu spraw publicznej służby zdrowia“.

Artykuły dekretu Rady Regencyjnej o tymczasowej organizacji władz naczelných w Królestwie Polskiem z d. 5 Stycznia r. 1918, które do zdrowia publicznego się odnoszą, brzmią w skróceniu, jak następuje:

Art. 24. Do Ministra Spraw Wewnętrznych należy prowadzenie wszelkich spraw, wchodzących w zakres służby zdrowia, budownictwa i odbudowy kraju, dozór nad samorządem miejscowym.

Art. 29. Do Ministerstwa Opieki społecznej i Ochrony pracy należą sprawy dobroczynności publicznej, opieki państwowej nad ofiarami wojny, sprawy stosunków robotniczych, opieki nad emigracją robotników, sprawy inspekcji fabrycznej, oraz przygotowanie prawodawstwa Ochrony pracy i ubezpieczeń społecznych. Z tych więc ostatnich wyrazów wynika, że zasadnicze znaczenie zachowuje Ministerstwo Opieki społecznej i Ochrony pracy, któremu przekazują się tylko sprawy „służby zdrowia“ i, jakoby dla podniesienia powagi zdrowia, w nazwie nowego Ministerstwa na pierwszym planie umieszczono zdrowie. Prawdopodobnie też nie przypadkowo, lecz z namysłem wspomina dekret o przekazaniu spraw nie zdrowia publicznego w pełnym zakresie, lecz tylko „służby zdrowia“, która jest tylko częścią układu zdrowia publicznego w państwie.

Według informacji, jakie zdolałoby otrzymać, Ministerstwo to utworzonym zostało bez uprzedniego określenia szczegółowego atrybucji jego, praw i obowiązków oraz stosunku do innych ministerstw i, jak z powyższych określeń dekretu wynika, nie ma powodu do uważania tego ministerstwa, jako specjalne ministerstwo zdrowia; raczej wynikałoby z tekstu dekretu, że dla powodów natury technicznej, może w pewnym stopniu nawet uwzględniając podział pracy i kwalifikacje lub tendencje kierowników, przeniesiono służbę zdrowia z ministerstwa spraw wewnętrznych do ministerstwa ochrony pracy, z których ostatnie może miało program zbyt szczupły dla samodzielnego ministerstwa, a pierwsze nazbyt obszerny, obejmując nie tylko normalne atrybucje takiego ministerstwa, ale i bardzo trudne sprawy okresu przejściowego.

Żałujemy niezmiernie, że sprawy tak wielkiego dla organizacji higieny publicznej w państwie znaczenia decydują się bez wszelkiego udziału powołanych do tego instytucji społecznych i że nie powoływano do udziału w pracach odnośnych Towarzystwa naszego, które wszakże cały rok opracowywało projekt prawa o zdrowiu publicznem w Polsce, powołując do udziału inne instytucje społeczne, Tow. lekarskie, prawnicze, techniczne, Radę Opiekuńczą i korzystając z uwag najkompetentniejszych jednostek, w tej liczbie dawnych i obecnych ministrów.

W każdym razie, ponieważ niektórzy autorowie zrozumieli, że w istocie utworzono specjalne ministerstwo zdrowia, ponieważ przypuszczać można, że tendencja taka w istocie w sferach miarodajnych się rozwija, a co najważniejsza, ponieważ jedno jest w nowej organizacji niewątpliwem, mianowicie wyłącznie z ministerstwa spraw wewnętrznych działu zdrowia publicznego, przeto obowiązkiem naszym jest omówić chociażby w głównych zarysach konsekwencye, z tego wypłynąć mogące.

Gdyby zdrowotność jakiegokolwiek kraju mogła się poprawić przez utworzenie ministerstwa zdrowia, oczywiście poprawa taka byłaby bardzo łatwą. Zważyć wszakże wypada, że najzdolniejsi mężowie stanu w rodzaju Beaconsfielda, Gladstone'a, Virchowa doskonale zdawali sobie sprawę z pierwszorzędnego znaczenia zdrowia publicznego dla pomyślności państwa i wygłaszali o tem mowy, a wszakże nigdzie takiego ministerstwa nie utworzono, mimo że już przed kilkudziesięciu laty ideę tę popierał znakomity higienista angielski Chadwic, nie lekarz zresztą, lecz prawnik.

Prawie we wszystkich państwach zarząd państwowy zdrowia publicznego należy do ministerstwa spraw wewnętrznych; tam, gdzie należał do innych ministerstw (w Prusach, we Francji) przeniesiono go z czasem również do ministerstwa spraw wewnętrznych. Na chwilę zdołano utworzyć ministerstwo zdrowia w Rosyi w r. 1914, lecz zostało ono skasowanem przez Dumę państwową zanim zdążyło rozpocząć swe czynności. W Anglii sprawy zdrowia publicznego należą do ministerstwa samorządów (Local Government Board). W okresie prowadzonych przez Tow. Hygieniczne narad nad układem zdrowia publicznego w państwie polskiem, zwolennikami utworzenia ministerstwa zdrowia byli doktorzy: Jankowski, Zygmunt Kramsztyk i Janiszewski z Krakowa. Pierwszy projektu sformułowanego nie przedstawił, pomysł d-ra Kramsztyka drukowany był w „Kurjerze Porannym“, szkic d-ra Janiszewskiego w oddzielnej broszurce. Komisya delegatów Towarzystw: Lekarskiego, Hygienicznego, Stowarzyszenia Lekarzy i Stow. Medycyny Społecznej, która pracowała w związku z Tow. Hygienicznym, a której znane były projekty powyższe, żadnego wniosku o utworzeniu ministerjum

zdrowia nie sformułowała. Cały projekt prawa o zdrowiu publicznem został wreszcie rozdany wszystkim uczestnikom Zjazdu Hygienicznego, jaki się odbył w Czerwcu roku zeszłego, przy czem nie zgłoszono w tej mierze ani jednego votum separatum.

Ponieważ najbardziej szczegółowo rozwinięte są zasady ministerstwa zdrowia w broszurce docenta d-ra Janiszewskiego, przeto parę słów musimy argumentom autora poświęcić. Dr. Janiszewski zresztą w broszurze swej p. t. „Polskie Ministerstwo Zdrowia Publicznego“ stawia na porządku dziennym właściwie tylko zadania, zasady organizacyi i zakres działania zarządu spraw zdrowotnych w powstającym państwie polskiem, nie próbując nawet ułożyć schematu tej organizacyi w jej całej rozciągłości od góry do dołu. Jest on przeciwnikiem z jednej strony systemu biurokratycznego i gani np. system niemiecki, przytaczając fakt, że w Niemczech liczono w r. 1907 4 miliony urzędników na 60 milionów ludności, z drugiej strony przytacza że w tych samych Niemczech w ciągu jednego pokolenia naród wskutek zmniejszenia się śmiertelności wzbogacił się o 6 do 8 miliardów marek. Jeżeli nadto powtarzające się wielokrotnie utyskiwania autora, że prawnicy nazbyt często w sprawach sanitarnych przewodzą nad lekarzami, jest słusznem, to niemcy nie mogą służyć dowodem słuszności tego zapatrywania, tam bowiem lwia część zdrowotności publicznej znajduje się w rękach samorządów i policyi, bardzo w tej mierze usamodzielnionej; lekarze przeważnie są rzeczoznawcami i doradcami, a prezesem najwyższej instancyi fachowej— cesarskiego urzędu zdrowia, jest prawnik.

Zakres działania ministerstwa zdrowia, według d-ra Janiszewskiego, jest olbrzymi, obejmuje bowiem nietylko służbę lekarską, instytucye naukowe, zakłady lekarskie i wszelkie urzędnia ściśle lekarskie, ale również zakłady dobroczynne, kąpiele ludowe, kolonie wakacyjne, podróże wakacyjne, ochrony i żłobki, odżywianie się ludności, urzędzenia techniczne, łącznie z zapobieganiem powodzi, odbudowę miast i wsi, ubezpieczenia na starość, eugenikę. Nadto dr. Janiszewski chce połączyć administracyę sanitarną cywilną z wojskową. O organach egzekutywy

powiada tylko, że są niemi albo własni zaprzysiężeni funkcyjnarjusze, albo sąd, lub w końcu żandarmerya i policya.

Motyw zasadniczy, dlaczego wszystkie te sprawy mają należeć do ministerstwa zdrowia, wypływa, jak to przebiega niemal z każdej stronicy książki d-ra Janiszewskiego, z koncepcyi jego, iż pragnie on nadać władzę lekarzom, jako jedynie kompetentnym w tych sprawach. Koncepcya ta słuszną jest jedynie dla pewnych kategori spraw i pewnych kategori lekarzy. O ile chodzi o załatwienie spraw bakteriologii przez bakteriologów, pomocy lekarskiej przez specjalistów i t. p., to dla sporów z autorem niewiele znalazłoby się miejsca, jeżeli jednak chodzi o całokształt zadań państwa, prowadzących do polepszenia warunków zdrowotnych, to sprawa zaczyna się wikłać. Przedewszystkiem nie wymaga się od lekarza, zajętego ogólną praktyką lekarską, jak również od akuszerza, laryngologa, psychiatry, dermatologa, kompetencyi specjalnej w sprawach nawet państwowo-lekarskich, a nadto nie można odmówić zupełnej kompetencyi w sprawach higieny publicznej inżynierom, pedagogom, budowniczym, statystykom i administratorom.

O sprawności systemu decyduje oczywiście prostota budowy, dla najłatwiejszego osiągnięcia celu, jakim jest w danym razie zmniejszenie śmiertelności, podniesienie fizycznej i moralnej przyrody i zależnego od niej dobrobytu całej ludności polskiej.

Wiadomo, że wszystkie państwa nowoczesne powierzają większość funkcji gospodarczych, w tej liczbie funkcyje zdrowia publicznego, samorządom. Jest to usprawiedliwionem nie tylko teoretycznie, ale na praktyce osiągnięto niesłychanej doniosłości skutki z tego systemu. Doświadczenie wykazało, że samorządy miejscowe, ponieważ zadaniem ich jest bezpośrednio popieranie spraw pożytku ludności, zamieszkałej w obrębie danego terytorium, która to ludność sama bierze udział w załatwianiu spraw swoich, zbierając na to fundusze i obserwując bezpośrednio celowość ich wydatkowania, że samorządy daleko chętniej ponoszą te wydatki i daleko większe organizują dobrowolnie środki, niż gdyby mieli oddać wszystko do dyspozycyi urzędników państwowych.

Zadania samorządów, jak to zobaczymy poniżej, obejmują całokształt życia społecznego, wychodząc daleko z ram medycyny, a jednak w znacznej większości wkraczając w dziedzinę zdrowia publicznego; oddzielić je od drugich nie sposób: jedne i te same władze samorządowe urządzają szpitale i zakłady dezynfekcyjne, ulice, plantacje, rzeźnie, zajmują się aprowizacją, muzeami, bibliotekami, przeprowadzają kanalizacje, urządzają straże ogniowe i układają budżeta na wszystkie te i inne sprawy gospodarcze. Muszą one angażować do wykonania tych zadań lekarzy, inżynierów, ogrodników i innych specjalistów. Można więc się spierać o to tylko, czy nadzór sanitarny im też powierzyć, czy też urzędnikom rządu, ale nie można się ludzić, aby urzędnicy ci stanowili o doniosłym zadaniu podniesienia zdrowia ludności: poprawa mieszkań, jadła, leczenia ludności, urządzenia izolacji, dezynfekcji, zawsze będzie zależało głównie od samorządów, dopóki będą one samorządami.

Oczywiście zarzucić można samorządom, że radni, zwłaszcza w gminach mniejszych miejskich i wiejskich, są słabo przygotowani do zadań powyższych, nie rozumieją znaczenia urządzeń zdrowotnych i żalują na nie środków. Twierdzenie to jest zupełnie słuszne i tu właśnie rozpoczyna się rola władzy państwowej. Przedewszystkiem więc prawo musi nakazać samorządom wykonywanie obowiązków, zapewniających zdrowie ludności, zmuszać ono powinno, np. gminę do zaopatrzenia ludności w dobrą wodę. Następnie zaś odnośne ministerstwo opiekować się musi zdrowiem ludności i jeżeli uznamy za pewnik, że samorzady mają również sprawować pieczę nad zdrowiem, to zadania, dotyczące zdrowia, winny należeć do tego ministerstwa, do którego opieki i samorzady są zaliczone.

Niektórzy, mianowicie zwolennicy oddzielnego ministerstwa zdrowia, twierdzą, że wszak imie ministerstwa: oświaty, skarbu, rolnictwa, mają również z samorządami do czynienia, a wszakże wydzielone są w odrębne urzęda naczelne. Otóż porównanie to szczęśliwem nie jest. Funkcye tych ministerstw są proste bardzo i bynajmniej nie wkraczają w całokształt życia gminy, organa ministerstw tych są bardzo nieliczne, zetknięcie ich

z gminami minimalne, rezydują one w większych miastach tylko i mają nadzorczo-dydaktyczny charakter.

Ministerstwo, koncentrujące w sobie zdrowie publiczne, winno oświecać samorzady, wykonywać nadzór nad wykonaniem przez nie obowiązków prawem przewidzianych, ułatwiać zadania ich, sporządzać dla nich w razie konieczności projekty, wyjednywać pożyczki. Oczywiście, że jeżeli to należeć będzie nie do ministerstwa zarządzającego samorządami, to cały mechanizm państwowy zdrowia będzie funkcjonował bardzo ciężko, albowiem ministerstwo, opiekujące się samorządami, nie może ignorować spraw zdrowotnych, stanowiących większą część zadań i budżetów gminy, w wypadkach zaś niezgodności zapatrywań zarządów gmin i organów ministerstwa zdrowia, które to niezgodności zachodziłyby bardzo często, rozstrzyganie sporów przez dwa ministerstwa sprowadzać będzie poprostu chaos.

Wogóle zadania kierownika spraw zdrowia, o ile nie jest on organicznie związany z centralnym organem samorządów, musiałoby zredukować się do sprawowania inspekcji i nadzoru, ale decydowanie spraw gospodarczo-prawnych, należących do zakresu sanitarno-lekarskiego, musiałoby pozostać w głównym zarządzie spraw gospodarstwa miejscowego, albowiem 1) opieka nad zdrowiem publicznem należy do gospodarstwa miejscowego, a zatem winna należeć i do odnośnego organu centralnego, nie zaś do organu jedynie technicznego, 2) sprawy lekarskie nie mogą być traktowane oddzielnie od ogólnych spraw finansowo-prawnych, gdyż w przeciwnym razie miałyby charakter tylko teoretyczny, 3) nadzór nad działalnością samorządów musi być jednolitym, nie zaś podzielonym na sfery, 4) sporów pomiędzy władzą państwową a samorządami nie może rozstrzygać nawet Rada ministrów, lecz tylko senat, 5) fundusze, jakimi mogłoby rozporządzać ministerstwo zdrowia, stanowiłyby jedynie nieznaczną część sum, wydawanych na cele zdrowotności przez samorzady, 6) utworzenie ministerstwa lekarskiego po za zarząd samorządów wywoływałoby częste a niepożądane spory pomiędzy lekarzami tego ministerstwa a samorządami, 7) należąca do władz wykonawczych sanitarnych policya nie mogłaby należeć do ministerstwa zdrowia.

Tak ścisły związek organiczny samorządów z zadaniami państwa i tak olbrzymi obszar działalności ich w dziedzinie pomysłności kraju, a wreszcie duch dziejów Polski nawskroś samorządowy, przekonywają mię w zupełności, że najwłaściwiej byłoby utworzyć w rządzie polskim oddzielne ministerstwo samorządów, do którego zdrowie publiczne mogłoby być w całości włączone. Że część funkcji państwowych w zakresie zdrowia wykacza z dziedziny samorządów, nie zmienia to postaci rzeczy, albowiem ta część działalności władz centralnych zdrowia jest znacznie mniejszą i z taką znajduje się w związku.

Przykład istnieje jedynie w Anglii. Z obszernego listu, pisanego do mnie przez lekarza naczelnego „Local Government Board“ dra Powera w r. 1904 (zasadnicza budowa państwa nie uległa w Anglii zmianie od tego czasu), przytoczę pare tylko szczegółów: ministerstwo to, mające nazwę zarządu samorządów, posiada prezesa, który jest członkiem gabinetu ministrów oraz 4 wydziały: lekarski, inżynierski, architektoniczny i finansowy. Do obowiązków lekarza naczelnego (Medical officer of the L. G. B.), jako przełożonego wydziału lekarskiego, należy: ogólny kierunek wydziału, wydawanie opinii fachowej w sprawach odnośnych, załatwianych przez inne wydziały, lub inne ministerstwa, czuwanie nad stanem sanitarnym państwa oraz śledzenie za stanem sanitarnym innych państw, czuwanie nad stanem sanitarnym żegluzi angielskiej we wszystkich częściach świata, udzielanie wskazówek innym wydziałom w sprawach zaopatrzenia w wodę, palenia śmieci i t. p., wnoszonych przez samorzady, nadawanie kierunku działalności urzędujących w ministerstwie inspektorów sanitarnych i otrzymywanie od nich sprawozdań, badanie epidemii, sprawy szpitalne, szczepienie ospy i udzielanie nagród za gorliwość w tym względzie, badanie sprawności przyrządów dezynfekcyjnych i t. p.

Przechodząc wreszcie do naszych stosunków, zaznaczyć winniśmy, że sfera działalności samorządów jest jedyną już obecnie nadającą się do ingerencji państwowej. Art. 6, mianowicie zaś ustępy 6 i 7 Ordynacyi Miejskiej dla Warszawy z d. 5 Maja 1916 r. wskazują, iż do atrybucyi zarządu miejskiego należy pieczę nad wszystkimi urządzeniami, które służą dobru bezpieczeństwa publicznego,

względem sanitarnym i moralności, mianowicie zaprowadzenie i utrzymywanie straży ogniowej, urządzenie i utrzymywanie zakładów dla chorych, rzeźni, zaprowadzenie urządzeń, dotyczących regulowania odpływów i usuwania odpadków, nieczystości, urządzenie i utrzymywanie wodociągów, jako też zakładów dla zaopatrywania miasta w światło i siłę motorową i t. p.

Art. 5-ci mówi o zakładaniu i utrzymywaniu ulic, placów i t. p., art. 4 o opiece nad ubogimi i t. p.

Dając wyraz znaczeniu zdrowia publicznego, ordynacya miejska w art. 17 wprowadza kierownika zdrowia publicznego do składu Magistratu, jako członka z głosem decydującym.

Wreszcie urząd miejski posiada znaczne prawa przymusu, albowiem art. 52 nadaje Prezydentowi miasta prawo wymierzania kar do 1000 mk., względnie aresztu do 6 tygodni za niewykonanie robót lub zarządzeń nakazanych, jako też upoważnia Prezydenta do wykonywania potrzebnych robót na koszt właścicieli. Taką karą zagrozić może zarząd miejski w wydawanych przez siebie przepisach.

Podobne atrybucye mają i inne zarządy miejskie w obydwu okupacyach Królestwa. Nie wdając się w ocenę organizacyi, zaznaczyć należy, że ordynacye w ogólności odpowiadają cechom instytucyi samorządu z zastrzeżeniem tych specjalnych wojennych odrębności, że władza nadzorcza posiada prawa znaczne, co zapewne po przejściu administracyi cywilnej do rządu polskiego przybierze formy bardziej do potrzeb kraju przystosowane. Ordynacya powiatowa dla Jeneral-Gubernatorstwa Warszawskiego w dziale C poświęcona jest również sprawom zdrowotności publicznej:

1. Urządzanie i utrzymywanie szpitali powiatowych i stacyi sanitarnych, jakoteż udział w opłatach dla gmin lub innych przedsiębiorców na budowę i utrzymanie szpitali i stacyi sanitarnych.

2. Wspomaganie gmin słabych finansowo w walce z zarażami.

5. Przejęcie kosztów szczepienia i dezynfekcyi (łącznie ze środkami dezynfekcyjnymi).

4. Wspomaganie gmin w zakładaniu urządzeń zdrowotnych,

np. w zakładaniu studzien, budowie wodociągów, odprowadzaniu fekalii i t. d.

Jeżeli urządzenia takie tylko dla większego obszaru mogą być odpowiednio zastosowane, to powiatom przysługuje prawo przejęcia ich na rzecz powiatu. Wreszcie w ustawie Rad Opiekuńczych dla ulżenia nędzy w Polsce w obrębie Jeneral-Gubernatorstwa Warszawskiego w dziale, p. t. „Zasady ogólne“, art. 3 i 4 obejmują „popieranie i zakładanie przytułków dla nieuleczalnych, domów dla kalek i ślepych, oraz pomoc organom rządowym w opiece sanitarnej, popieranie i zakładanie domów dla niemowląt, żłobków i ochron dla dzieci“.

Z powyższych względów, dotyczących oczywiście jedynie zasady ogólnej, wypływają następujące wnioski:

1) że sprawy zdrowia publicznego należeć winny do tego ministerstwa, do którego należy główny zarząd samorządów miejscowych;

2) że szczegóły organizacyi tak ważnej gałęzi zadań państwowych, jak zdrowie publiczne, winny być opracowane z udziałem najkompetentniejszych instytucyi i specjalistów, lekarzy, techników i prawników i uleść następnie decyzyi sejmu, któremu projekt prawa winien być przedstawiony;

3) że podstawą do opracowania takiego projektu może służyć opracowany przez Towarzystwo Hygieniczne „Projekt prawa o zdrowiu publicznem w Polsce“;

4) że obecnie, prawdopodobnie, czasowo tylko, przyjęty podział ministerstw, pozbawiający ministerstwo spraw wewnętrznych najważniejszego organu życia wewnętrznego państwa, a zaliczający sprawy służby zdrowia do Ministerstwa Opieki społecznej i Ochrony pracy, nie przedstawia w zasadzie swej reformy usprawiedliwionej względami podniesienia zdrowia ludu;

5) że ponieważ samorządy posiadają już atrybucye obowiązujące względem poprawy zdrowia publicznego, skierowanie usiłowań państwa ku uzdrowotnieniu kraju przez samorządy winno być najbliższą troską rządu polskiego.

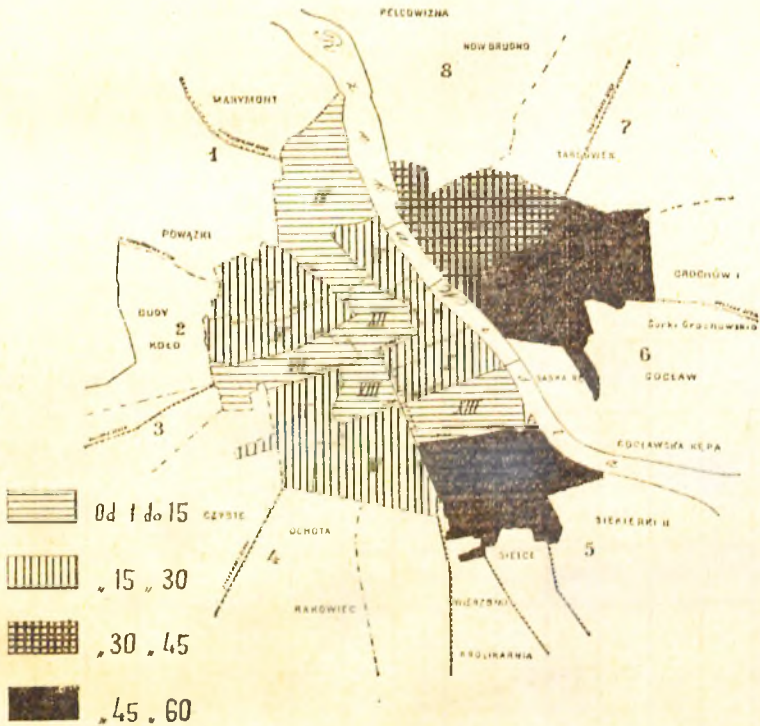
II. Przyczynek do statystyki śmiertelności w m. st. Warszawie. (Śmiertelność z chorób zakaźnych i narządów oddechowych)

Podał

J. Polak.

(Dokończenie — patrz Zeszyt 4).

Odra

	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	XIII	XIV	XV	
1910	3,5	3,4	2,4	2	5,2	9,2	4,2	3,4	2,9	1,9	2,8	1,1	2,0	10,7	11,3	Ospa
	10,2	21	4,5	0,5	4,9	4,5	5,0	2,4	8,6	3,4	1,9	3,2	2,8	5	2,6	
	1,9	1,2	0,9	0,5	1,3	3,8	1,9	0,6	0,8	0,4	0,7	0,4	0,8	0,9	3,1	
	0,2	0,2	0,6	0,4	1,2	1,6	0,9	0,7	0,8	0,4		0,3		1,3	11,6	
	0,2	0,2	0,6	0,3	1,1	1,6	0,9	0,7	0,7	0,4		0,4		1,2	11,6	
	16,0	26,0	9,0	3,7	13,7	20,7	12,9	7,8	13,8	6,1	5,4	5,6	5,6	19,1	40,2	
1910	1,6	0,5	3,1	2	2,7	3	2	2,2	2,3	1,2	4,5		1,2	5,2	4,7	O d r a
1911	4,5	3,7	1,8	0,5	1,9	4,1	1,6	2,1	9,1	2,5	2,7	2	1,3	3,6	7,2	
1912	2,5	1,8	1,9	0,5	1,3	3,8	1,9	0,6	3	1,7	1,6	0,4	0,8	0,9	1	
1913	1,5	3,8	0,7	0,4	1,2	1,6	0,9	0,7	6,5	1,8	1,4	0,3	2,2	5,6	5,7	
1914	1,6	3,7	0,7	0,7	2,1	2,3	0,9	0,2	5,8	1,7	1,4	0,4	2,2	5,2	5,7	
	11,8	13,5	8,2	4,1	9,2	14,8	7,3	5,8	26,7	8,9	11,6	3,1	7,7	20,5	24,3	
1910	11,2	10,4	8,2	6,5	10,8	14	8,3	5,4	4,7	7,6	2,8	5,5	3,4	10	15,8	Szkariatyna
1911	5,7	4,8	7	5,3	8,8	9,4	8,4	5,5	7,1	5,7	8	3,6	3,6	15,2	18,4	
1912	8,6	7,6	4,3	3,7	3,1	3,6	3,6	4,6	8	4,2	3,2	2,3	1,3	17	17,9	
1913	5,7	6	8,8	10,5	15,8	12	9,6	7	11,9	6,8	6	5	4,3	13,9	20,2	
1914	5,5	7,7	8,4	10,3	15	12	9,4	6,8	10,7	6,5	6,6	5,2	4,3	12,8	20,2	
	36,7	36,5	36,7	36,5	53,5	40,2	39,3	29,3	42,4	30,8	28,6	22,6	16,9	68,9	92,5	
1910			0,1	1,2	0,5	0,7	0,6	1		0,2			0,2	2,5	1,3	Tyfus plamisty
1911		0,2	0,1	0,4	2,7	0,1	0,1	0,1			0,5		0,2	0,5	0,2	
1912		0,4		0,4	0,5	0,1	0,1	0,6	0,3		0,2	0,4	0,2	0,5	0,5	
1913	0,5		0,2	0,4	0,3		0,2	0,1		0,2	0,2		0,3		0,2	
1914	0,5		0,5	0,3	0,2		0,2	0,1		0,2	0,2		0,7		0,2	
	1,0	0,6	0,9	2,7	4,2	0,9	1,2	1,9	0,3	0,6	1,1	0,4	1,4	3,5	2,4	
1910	2,1	3,2	1,8	0,9	2,1	2,1	1,8	0,9	0,6	1,7	0,7	2,2	1	4,5	2,3	Tyfus brzuszny
1911	1,9	1,5	2,3	1,3	1,9	1,7	2,1	1,3	2,3	2,0	1,2	0,8	2	2,8	6,5	
1912	1,4	2	2,7	0,5	1,3	1,6	1,7	1,6	2,2	1,5	0,9	0,4	1,3	3,9	3,1	
1913	2,6	1,3	0,2	0,2	1,2	1,7	2,4	0,6	1,1	1,4	0,7	1,1	1,2	2,6	3,4	
1914	2,5	1,3	0,7	0,2	1,1	1,7	2,3	0,6	1	1,3	0,7	1,1	2,9	2,4	3,5	
	10,5	9,4	7,7	3,1	7,6	8,8	10,3	4,9	7,2	7,9	4,2	5,6	8,4	16,2	18,8	
1910	1,9	2	2,7	1,1	2,3	1,9	2,5	0,7	2	1,4	1,7	0,7	2	2,5	3,1	Difteryt
1911	1	1,9	2,1	1,1	1,6	1,1	1,9	1,3	1,1	1,4	0,7		0,5	1,4	2,6	
1912	0,5	1,2	1,3	0,7	1,7	0,7	1	0,9	1,7	0,6	0,7	0,4	0,4	2,9	2,3	
1913	2	3	2	1	2	2	2	2	3	2	1	1	2	2	3	
1914	1,2	3	1,1	0,9	1,7	2,1	1,1	1,4	2,9	1,1	0,7	0,8	2,2	1,6	2,9	
	5,8	11,2	8,3	4,7	9,2	8,0	7,5	5,7	10,9	5,7	4,5	2,6	6,1	10,1	13,8	

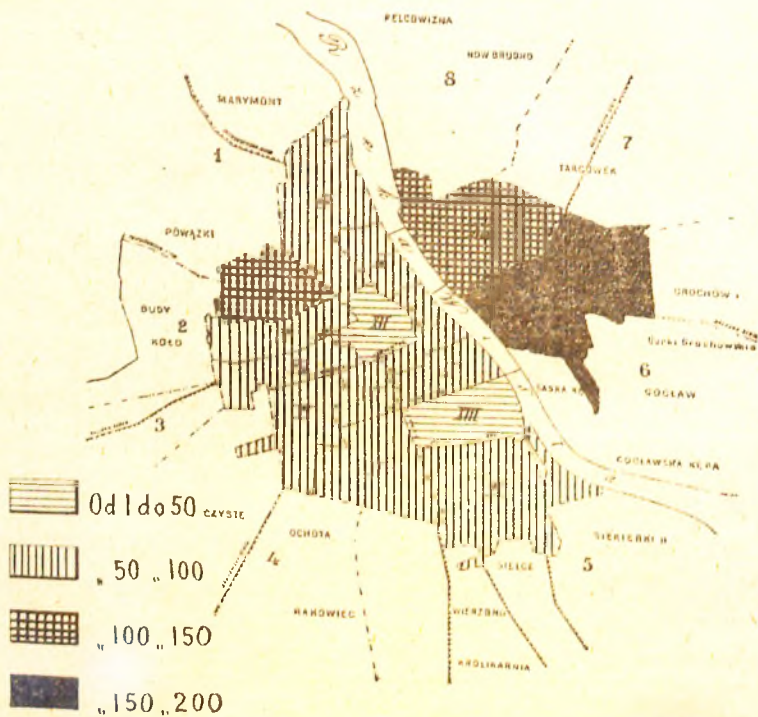
**Wykaz zmarłych na choroby zakaźne i dróg odddechowych
w r. 1915 według okręgów milicyjnych.**

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	Ra- zem
1. Variola vera	24	12	16	7	43	91	62	40	7	15	7	2	12	14	6	328
2. Scarlatina	36	37	65	17	37	69	93	74	34	30	23	11	32	29	11	598
3. Morbilli	26	33	39	16	39	54	69	30	50	16	21	15	23	34	55	510
4. Diphteritis et croup.	6	7	12	5	7	19	8	7	5	3	10	1	8	9	3	110
5. Pertussis	14	23	15	5	19	31	23	20	11	11	3	2	12	9	9	207
6. Influenza	—	—	3	—	1	—	1	1	—	1	2	—	—	4	4	17
7. Typhus exanthem.	2	7	20	15	33	40	16	17	3	1	2	5	—	4	1	136
8. Typhus re- currens	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
9. Typhus ab- dominalis	10	22	14	17	13	22	33	17	3	15	14	6	25	28	15	264
10. Dysenteria	27	44	51	43	46	44	74	29	13	20	25	12	14	43	48	538
11. Cholera asiatica	1	2	2	1	—	—	4	—	—	—	—	—	—	—	4	14
12. Pneumonia crouposa	58	26	26	10	22	31	77	32	9	27	33	13	23	20	20	407
13. Pyaemia et septicaemia	2	8	10	8	14	3	9	14	2	5	10	4	5	11	1	111
14. Meningitis cerebrospini- nalis epide- mica	1	—	3	—	5	—	2	3	2	—	—	1	—	2	1	20
15. Erysipelas	4	4	3	1	8	9	2	3	—	4	3	2	2	1	2	48
16. Hydropho- bia	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
17. Pustula ma- ligna	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
18. Meningitis tuberculosa	38	43	55	31	60	71	69	49	32	28	27	8	41	20	32	604
19. Phthisis pul- monum	188	167	238	81	230	292	291	212	170	154	153	53	177	178	181	2766
20. Pneumonia	121	263	295	185	518	396	291	252	117	103	99	59	137	203	183	3227
21. Pleuritis	7	2	14	5	19	11	6	9	5	5	3	3	4	4	3	100
22. Bronchitis a- cuta	26	16	29	6	20	22	17	9	11	8	10	4	7	37	31	253
23. Bronchitis chron. cum emph. pulm.	20	44	61	35	66	47	48	45	27	23	7	3	11	16	24	480
24. Phthisis in- testinalis et mes.	5	4	17	5	13	32	16	9	15	12	9	5	15	11	15	183
Razem	586	769	991	494	1281	1259	1211	842	526	491	461	199	549	677	649	10922

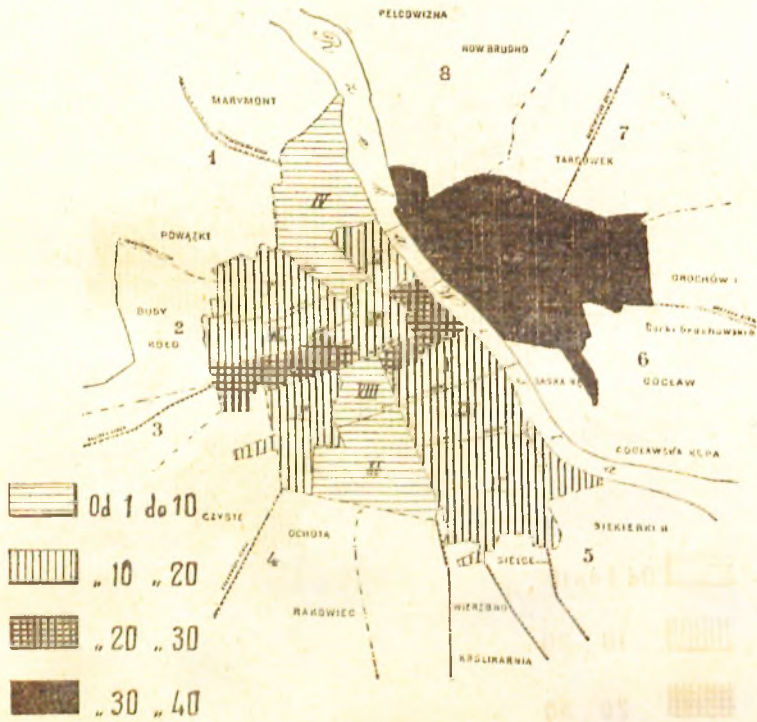
Wykaz zmarłych na choroby zakaźne

NAZWA CHOROBY	I		II		III		IV		V		VI	
	m	k.	m	k.	m	k.	m	k.	m	k.	m	k.
1. Variola et variolois	—	—	2	1	—	2	—	2	—	2	—	—
3. Scarlatina	4	3	2	1	1	3	—	5	2	1	3	3
3. Morbilli	—	1	2	1	—	—	—	—	1	—	3	4
4. Diptieritis et croup	—	—	—	1	1	1	2	1	2	4	2	6
5. Pertussis	—	4	5	4	4	3	—	1	2	7	8	15
6. Influenza	—	1	—	1	4	—	—	—	—	—	—	—
7. Typhus exanthematicus	2	4	21	13	17	19	19	23	27	33	5	7
8. „ reccurens	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
9. „ abdominalis	3	5	8	7	8	5	8	6	1	5	1	9
10. Dysenteria	2	2	7	12	13	14	2	5	12	12	10	8
11. Cholera asiatica	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
12. Pneumonia crouposa	8	7	4	6	26	25	7	3	10	7	14	6
13. Sepsis (non puerperalis) et pyaemia	2	2	2	2	7	9	4	4	6	6	3	9
14. Meningitis cerebro - spinalis epidemica	—	—	—	1	—	2	—	—	—	1	2	—
15. Erisipelas	1	2	3	2	4	3	4	3	6	3	7	3
16. Caeteri morbi infectiosi acuti	—	—	—	—	1	—	—	—	1	—	3	2
17. Lyssa	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
18. Antrax (pustula maligna) et malleus	1	—	—	1	2	—	1	—	—	—	—	—
19. Trichinosis	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
20. inne choroby przenoszone ze zwierząt i pasorzytnicze	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
21. Tuberc. miliaris et multorum organorum	2	2	2	3	5	2	—	—	2	1	5	2
22. Meningitis tuberculosa	15	14	4	14	24	25	8	6	21	16	27	15
23. Tuberc. pulmonum (Broncho-pneumonia etc.)	99	108	145	131	219	170	71	64	203	159	190	183
24. Laryngitis tuberculosa	4	1	6	2	6	2	2	1	5	3	8	—
25. Tuberc. peritonei, intestin. etc.	8	12	5	5	12	17	1	6	15	13	13	23
26. Scrophulotuberculosis	—	—	—	—	1	1	—	1	—	1	—	—
27. Tuberculosis aliorum organor.	1	3	3	3	4	1	4	2	5	4	3	8
28. Lues	5	—	2	—	5	3	—	—	1	4	46	49
29. Ulcus molle. Bubo	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
30. Gonorrhoea, Blenorrhoea conjunctivae	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Ogółem	159	165	223	211	365	307	133	133	322	282	353	352
54. Bronchitis acuta et chronica	11	8	16	19	14	12	11	5	36	19	13	12
55. Emphysema pulmonum	13	16	14	5	18	9	5	2	23	13	20	14
56. Pneumonia catarrh. et Bronchopneum. non tbc.	40	34	70	78	94	83	84	88	187	180	147	143
57. Pleuritis non tuberculosa	2	2	6	2	5	3	1	—	4	3	5	4
Ogółem	66	60	106	95	131	107	101	95	250	215	185	173

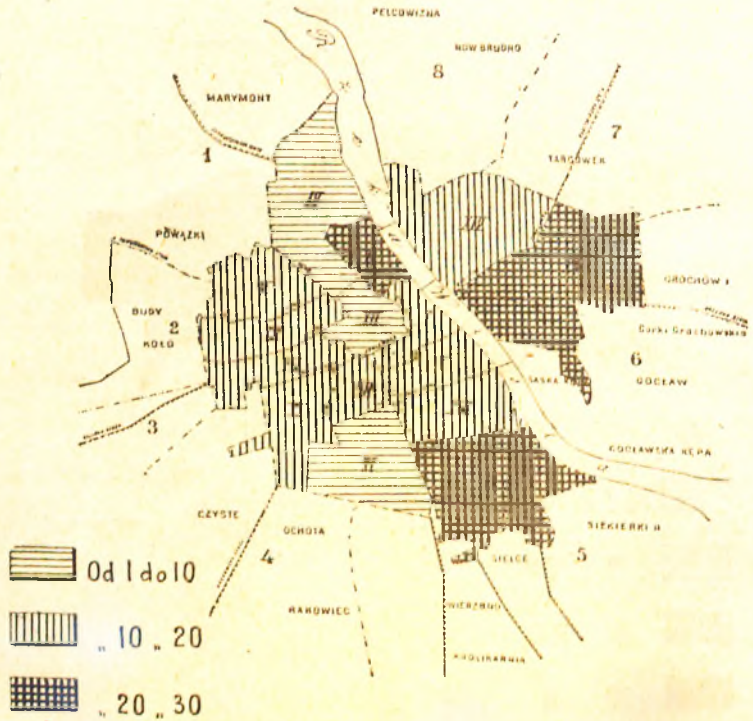
Szkarlatyna

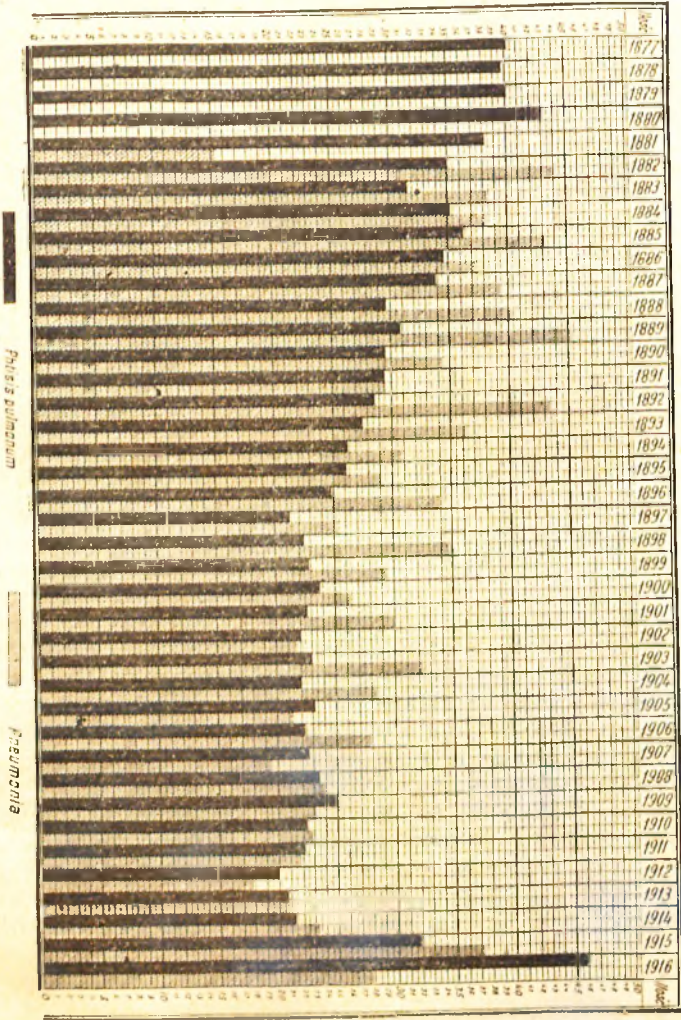

Tyfus brzusny

Dyfteryt

Śmiertelność w Warszawie od 1877 do 1916r. (na 10,000 ludności)

DZIAŁ SPRAWOZDAWCZY.

BIOLOGIA.

21. **Juljusz Levi.** Leczenie pudrem rtęciowym. Zamiast szaruchy, przyrządzanie której zabiera dużo czasu i wymaga natężenia pracy, przyrządza Unna puder, który otrzymuje przez rozcieranie rtęci metalicznej z próchnem i niewielką ilością terpentyny.

Według wywodów autora, puder rzeczony znakomite odaje usługi w owrzodzeniach skórnych pochodzenia przymiotowego, jak również i w wypryskach wilgotniejących, w owrzodzeniach goleni i. t. p. gdzie działa wysuszająco i odkażająco. Czy puder ten nadaje się do kuracyi wcieraniami, w miejsce szaruchy, jak tego chce Unna, który w tym celu poleca 2 razy tygodniowo wcieranie 10% pudru, tego autor ostatecznie jeszcze nie stwierdził, zaznacza jednak, iż przy próbach nie obserwował podrażnienia skóry, pod wpływem dodatnim ol. terpentynowego, przyznając pudrowi Unny własności oszczędzania czasu, zachodów, tłuszczów i bielizny. (Hyg. Rundsch. Nr. 20 1917).

Dr. A. Fruchtman.

22. **R. Kraus.** Nowa metoda leczenia krztuśca. Autor dokonał doświadczeń nad leczeniem 200 dzieci, dotkniętych krztuścem zapomocą płwociny krztuścowej (wyciągu eterowego) wyprobowanej co do jej jałowości i otrzymał wyniki dodatnie, napady kurczowe znikaly po 1—5 iniekcjach, cierpienie przyjmowało cechę lekkiego nieżytu. Reakcja gorączkowa występowała rzadko i w słabym stopniu. Przyczyny tych wyników nie dało się jeszcze ustalić, nie stają one wszakże w żadnym związku z lasecznikami Bordet'a, płwocina bowiem używana do iniekcji, brana była w takim okresie, w którym laseczników nie można było wykazać. Również i działanie ujawnia się tak szybko (w 48 godzin), że nie da się uzależnić od przyczyn bakteryjnych. Metoda rzeczona podlega dalszemu opracowywaniu i ma znaleźć zastosowanie w celach zapobiegawczych.

(Hyg. Rundsch. Nr. 17—1917).

Dr. A. Fruchtman.

CHOROBY ZAKAŻNE.

23. **C. J. Bneura.** Przyczynek do rozpoznania rzeżączki u kobiet. Rozpoznanie rzeżączki czysto kliniczne bywa u kobiet w przypadkach przewlekłych niepewne; badanie bakteriologiczne często nie prowadzi do celu, o ile do badań używa

się wydzielinę pochwową. W przypadkach omawianych wskazane jest zebranie wydzieliny z błony śluzowej macicy, po uprzednim odkażeniu ujścia macicznego oraz dolnej części pochwy zapomocą wysokoku i jodyny, które ułatwia wykazywanie obecności gonokoków, zwłaszcza tam, gdzie koki, zagnieżdżone w błonie śluzowej macicy, żadnych przypadłości nie wywołują. Stąd nieraz po wielu latach mogą spowodować groźną infekcję.

(Hyg. Rundsch. № 13, 1917).

Dr A. Fruchtmann.

24. M. Oppenheim i M. Schlifka. **Leczenie rzeżączki zapomocą węgla zwierzęcego.** Badania Krausa i Barbary, wykazujące, iż można oczyścić wodę z zarazków cholery i duru brzuszego przy pomocy węgla zwierzęcego, naprowadziły autorów na myśl zastosowania węgla zwierzęcego w leczeniu rzeżączki po tem, gdy przekonali się, iż w moczu chorego na rzeżączkę przez klócenie go z węglem zwierzęcym (3 : 100); w ciągu 15 minut gonokoki całkowicie zniknęły i że węgiel zwierzęcy, zastrzyknięty w roztworze do cewki moczowej, żadnych nie wywoływał zaburzeń.

Leczenie rzeżączki, zdaniem autorów, najlepiej się nadaje wówczas, gdy zajęta jest tylna część cewki i gdy mocz jest równomiernie mętny. Ponieważ spostrzegano niekiedy lekkie objawy podrażnienia, radzą autorowie przeplukiwanie na zmianę za pomocą węgla zwierzęcego i nadmanganianu potasu.

(Hyg. Rundsch. № 22, 1917).

Dr A. Fruchtmann.

WIADOMOŚCI BIEŻĄCE.

18. Fundacya im. Dr. K. Chelchowskiego. W dniu 5-ym u. m. odbyło się w Tow. Hygienicznym Warsz. posiedzenie Zarządu Fundacyi im. Dr. Kazimierza Chelchowskiego. Fundacya rozporządza obecnie sumą 4600 rb., z których połowa przeznaczona jest na fundusz obrotowy. Jako pierwsze wydawnictwo fundacyi ukazał się w druku odczyt Dr. A. Puławskiego „Jak urządzić zdrowe życie w zagrodzie wiejskiej,” nagrodzony na konkursie Tow. Hyg. Warsz. w setną rocznicę zgonu Tadeusza Kościuszki.

Regulamin Fundacyi ujęty w 15 punktach podajemy w zeszycie sprawozdawczym, bieżącym.

19. Zakład higieny i bakterjologii w Uniwersytecie Warszawskim. W d. 27 u. m. w Uniwersytecie odbyło się otwarcie Zakładu higieny i bakterjologii, urządzanego

przez prof. dr. Stanisława Serkowskiego, w obecności panów ministrów: wyznań religijnych i oświecenia publicznego, zdrowia publicznego, opieki społecznej i ochrony pracy, szefa sekcji szkół wyższych prof. Jana Łukasiewicza, jego magnificency rektora uniwersytetu i wszystkich członków wydziału lekarskiego z dziekanem na czele. Opis zakładu podamy później.

20. Kropla mleka w Warszawie w roku zeszłym liczyła 60.099 dni zakładowych, wydała 252,096 buteleczek mleka, udzieliła 2,205 porad higieniczno-lekarskich. Matkom karmiącym rozdawała mleko skondensowane lub mleko duńskie, dla dzieci chorych lekarstwa.

21. Inauguracja katedry propedeutyki. 27 u. m. odbyło się w uniwersytecie uroczyste otwarcie katedry propedeutyki lekarskiej, którą objął jeden z najwybitniejszych polskich lekarzy i działaczy społecznych, uczony miary niepospolitej, prof. dr med. Alfred Sokołowski.

Prof. dr. Sokołowski poświęcił wykład wstępny charakterystyce i oddaniu holdu tym, którzy przed nim wpajali młodzieży zasady propedeutyki lekarskiej w Szkole Głównej i w uniwersytecie, profesorom: Szczuckiemu, Łuczkiwiczowi i— niedawno zgasłemu rektorowi Józefowi Brudzińskiemu. Dłużej zatrzymał profesor uwagę słuchaczy na świetlanej postaci dr. Karola Marcinkowskiego, odwołując się do młodzieży, aby szukała w tym szlachetnym lekarzu-działaczu wzorów do naśladowania, a wówczas zdola połączyć w sobie szczytną miłość ojczyzny z poczuciem obowiązku zawodowego.

W zakończeniu w pięknym zwrocie retorycznym prof. Sokołowski przypomniał młodzieży drogowskazy, przekazane jej przez Mickiewicza.

Piękny, o nader zajmującej treści wykład, powitała młodzież gorącymi, pełnemi zapалу oklaskami.

22. Budżet Otwocka. Rada Miejska w Otwocku po raz pierwszy uchwaliła wysoki budżet, gdyż na sumę 200,000 mk. Na pochwałę Rady zaznaczyć należy, że z sumy tej aż 44,000 przeznaczyła na szkoły polskie, 30,000 na cele sanitarne i szpitalnictwo, 10,000 (stosunkowo mało) na meljoracje lokalne.

SPRAWOZDANIE

Warszawskiego Towarzystwa Hygienicznego

za rok 1917.

W roku ubiegłym Warszawskie Towarzystwo Hygieniczne rozwijało działalność w zastosowaniu potrzeb chwili bieżącej i w granicach zadań, jakie sobie zakreśliło przed laty dziewiętnastu, t. j. w roku swego założenia. Działalność tą w wysokim stopniu krępowały coraz bardziej niesprzyjające warunki, jakie stwarza czwarty rok trwająca wojna wszechświatowa, z drugiej zaś strony te same wypadki dziejowe, kładąc podwalinę pod budowę niepodległego państwa polskiego, otworzyły nowe horyzonty, nowe nader wdzięczne zadania dla działalności naszego Towarzystwa, które, jako instytucja społeczna, za pierwszy swój obowiązek poczytuje inicjatywę we wszystkich dziedzinach, dotyczących zdrowotności kraju. Zasada ta, jak nie przewodnia, snuje się przez cały okres przedwojenny Towarzystwa Hygienicznego i również w roku sprawozdawczym stanowi główną cechę jego działalności. Wszystkie organizacje Towarzystwa, jako to Rada, Wydziały, Delegacje, Wydawnictwa i t. d., były czynne bez przerwy nawet powstały nowe, a Instytucje Towarzystwa, jako to Ogrody im. W. E. Raua, Instytut Hygieny Dziecięcej bar. de Lenvala, Sanatorium dla chorych pierśiowych w Rudce, spełniały swe zadania pomimo trudności budżetowych. Jedyne niektóre oddziały prowincjonalne ograniczyły swą działalność, lub też nie były w możności je rozwijać.

Rada wybrała na prezesa Towarzystwa D-ra J. Polaka, na wiceprezesa D-ra J. Bączkiewicza i na sekretarza D-ra W. Dąbrowskiego. Po zrzeczeniu się godności skarbnika przez D-ra J. Szwejcera Rada wybrała D-ra H. Kucharzewskiego. Zaraz na pierwszym posiedzeniu postanowiono postawić na porządku dziennym styczniowego Zebrania Ogólnego wybór wieloletniego członka Rady i Założyciela Towarzystwa Hygienicznego, D-ra Kazimierza Chełchowskiego, na członka honorowego w dowód uznania dla niespożytych zasług, jakie położył przy założeniu Towarzystwa, kierownictwie sprawami jego i utrwaleniu bytu instytucji. Nie-

stety, śmierć przedwczesna, gasząc życie Jego, sprawiła, że, zamiast tego, odbyło się uroczyste posiedzenie w celu uczczenia pamięci i zasług ś. p. D-ra K. Chelchowskiego. Pamięci zmarłego poświęcony został także specjalny zeszyt miesięcznika „Zdrowie”, a portret Jego postanowiono zawiesić w gmachu Towarzystwa Hygienicznego. Wreszcie utworzony został stały fundusz wydawniczy imienia D-ra K. Chelchowskiego i powołana została Komisya, złożona z członków Rady Towarzystwa, oraz D-rów Rupperta, Rządu i Starkiewicza, dla ułożenia warunków dysponowania tym funduszem i regulaminu.

Prócz zwykłych posiedzeń, poświęconych zarządzaniu sprawami Towarzystwa, układaniu programu jego działalności i t. p., odbyło się uroczyste posiedzenie Rady w celu uczczenia pamięci Kościuszki, na którem Dr J. Jaworski, po uwydatnieniu zasług Naczelnika Narodu dla ludu polskiego, zgłosił nagrodę na napisanie odczytu-pogadanki higienicznej dla ludu polskiego. Do sądu konkursowego, prócz D-ra Jaworskiego, Rada Towarzystwa zaprosiła pp.: Stanisława Dzierzbickiego, Tadeusza Prószyńskiego, Jana Smole, Antoniego Puławskiego, Józefa Polaka i Jana Bączkiewicza.

Nadto, wraz z członkami Towarzystwa, przedstawicielami instytucji społecznych i rzeczoznawcami Rada odbyła 14 posiedzeń, z których większa część poświęcona była urzeczywistnieniu powziętej jeszcze w roku poprzedzającym inicjatywie opracowania projektu prawa i zdrowia publicznem w Polsce. Pod przewodnictwem prezesa Towarzystwa, D-ra J. Polaka, i przy udziale poszczególnych komisji, złożonych z członków Towarzystwa i przedstawicieli innych Towarzystw, praca ta została pomyślnie ukończona i na dzień 5 Maja wyszła w oddzielnej broszurze, zawierającej całkowity projekt prawodawstwa sanitarnego w Polsce, który został złożony Tymczasowej Radzie Stanu

Drugą, również ważną i wymagającą zmobilizowania wszystkich sił Towarzystwa, czynnością Rady było urządzenie Zjazdu higienistów polskich. Projekt zwołania Zjazdu higienistów powstał w gronie jednego z najruchliwszych wydziałów Towarzystwa, mianowicie w Wydziale Lekarzy Sanitarnych, a urzeczywistnienie tego projektu w tak krótkim czasie i z takim owocnym wynikiem jest zasługą Prezydium Komitetu organizacyjnego, który pod przewodnictwem D-ra J. Bączkiewicza został powołany przez Radę. Zjazd odbył się przy udziale 414 uczestników i ogłosił się za II-gi Zjazd Hygienistów Polskich. Jako dodatek do czerwcowego zeszytu „Zdrowia”, wydany został „Dziennik II Zjazdu Hygienistów Polskich”, zawierający skład Komitetu organizacyjnego, regulamin oraz program ogólny Zja-

zdu i szczegółowy i kronikę Zjazdu. Obrady trwały przez trzy dni, mianowicie 29 i 30 Czerwca i 1 Lipca, a obfite i cenne materiały, których dostarczyły, zostaną zebrane w Pamiętniku Zjazdu, który wkrótce będzie wydany. Zjazd uchwalił szereg doniosłych wniosków i przekazał rozpatrzenie ich i wykonanie Radzie Towarzystwa w zastępstwie Delegacji Zjazdu.

Do wykonania najważniejszych z tych wniosków Rada powołała specjalne Komisye, z których jedna, złożona z pp. D-ra Bączkiewicza, inż. Furuhjelma i inż. Rychłowskiego, w porozumieniu z innymi instytucjami zajmuje się utworzeniem biura porad w sprawach, dotyczących inwestycji miejskich; druga zaś, pod przewodnictwem D-ra Watraszewskiego, zajęła się rozpatrzeniem wniosków, dotyczących walki z chorobami wenerycznymi i obmyśleniem środków zapobiegania szerzeniu się tych chorób w okresie demobilizacji i powrotu uchodźców.

Z drugiej strony Rada przez swych przedstawicieli brała udział w licznych zjazdach, które się odbywały w roku ubiegłym, jako to: w Zjeździe Medycyny Wojskowej, w Zjeździe Techników, w Zjeździe Polskiego Przemysłu Budowlanego właścicieli nieruchomości i in. Z inicjatywy Prezesa Towarzystwa, D-ra J. Polaka, Rada zapoczątkowała utworzenie Delegacji Stowarzyszeń społecznych, która już opracowała swój regulamin i utworzyła wydział wykonawczy.

Stałą troską Rady jest sprawa utrwalenia bytu materialnego Towarzystwa i związana z tem sprawa wykończenia budowy i urządzenia wewnętrznego oraz uregulowania pozostałych jeszcze należności za budowę. W tym celu ostatecznie zostały ustalone pozostałe jeszcze należności, obliczone wówczas na dzień 1-go Stycznia 1917 r. na sumę 44911 rb. 09 kop. i powołana została specjalna Komisya, złożona z pp. dyr. Barylskiego, bud. Szyllera i inż. Rychłowskiego, do rozpatrzenia wszystkich rachunków i dowodów, dotyczących się budowy gmachu Towarzystwa i przedstawienia Radzie swych wniosków. Komisya uznała koszt budowy, obliczony wówczas na 119005 rb. 25 kop., za bardzo umiarkowany. Zebranie Ogólne członków Towarzystwa Hygienicznego, które odbyło się 26 Października 1917 r., na wniosek Komisji Rewizyjnej dało Radzie Towarzystwa pokwitowanie z rachunków, dotyczących budowy gmachu. Nadmienić jeszcze należy, że w roku sprawozdawczym z dochodów, osiągniętych przez Towarzystwo, spłaconą została jeszcze część należności za budowę w sumie 5556 rb., a nadto na dokompletowanie urządzenia wewnętrznego z tychże dochodów wydano 545 rb. 55 kop. Wreszcie zaznaczyć należy, że chociaż dochody Towarzystwa w porównaniu z rokiem 1916 zwiększyły się o 994

rb., to jednakże nie bez trudności Rada zdołała utrzymać równowagę pomiędzy dochodami i rozchodami wobec tego, że w tak krytycznym czasie Magistrat m. st. Warszawy pozbawił Towarzystwo zapomogi od szeregu lat otrzymywanej w sumie 2000 rb.

Wydziały T. H. W.

Wydział Przeciwgruźliczy. 8. II. Dr Hewelke. Zwrot w zapatrywaniach na leczenie sanatoryjne w walce z gruźlicą, jako plagą ludową. 23. V. Dr Szokałski. W sprawie walki z gruźlicą w dobie obecnej. 19. XII. Dr Hewelke. O roli tuberkuliny w sprawie gruźlicy.

Wydział Hydrologiczny. 21. V., 18. X. i 12. XII. Rozważenie projektu wodociągów, kanalizacji osady fabrycznej fabryki cukru Tow. Akc. „Brześć Kujawski“.

Wydział Źrójowisk i Uzdrowisk. 14. IV. Dr J. Jaworski. Projekt prawodawstwa sanitarnego dla Źrójowisk i Uzdrowisk. 25. IV. 1) Tenże. Rozpoczynający się sezon, a projektowane uwagi prawne o Źdroj. i Letniskach. 2) Dr Bujakowski. W sprawie związku Źdroj. i Uzdrowisk.

Delegacya lekarzy szkolnych. 14. XII. 1) Dr St. Kopczyński. Sprawozdanie z dotychczasowego Referatu higieny szkolnej Sekcji Zdrowia Publ. Dep. Spr. Wewn. 2) Sprawa przemiany Delegacyi na Wydział lek. szkolnych.

Wydział lekarzy sanitarnych. 13. I. 1) Zasadniczy regulamin dla opiek sanitarnych obywatelskich w ostatecznej formie. Nowa koncepcya: dwie opieki sanitarne w jednym okręgu milicyjnym, opiekun, lekarz St.; członek M. M. działają w zupełnej solidarności. 2) Wybory do prezydium Wydziału. 3) W sprawie porządku obrad następnego zebrania. 3. II. 1) Udzielanie porad lekarskich przez lekarzy sanitarnych powstańcom 1863 r. 2) Dr Fruchtmann: Transport chorych zakaźnych. 3) Dr Ruppert. Ostatnie decyzje w opiekach sanitarnych, obywatelskich, okręgowych. 17. II. 1) Dr Konopacki. Udział lekarzy sanitarnych w sprawach sanitarno-budowlanych miejskich. 2) Dr Ruppert: W sprawie filtrów, wodociągów i kanalizacji. 3) Dr Majewska. O warunkach sanitarnych sklepików spożywczych. 3. III. 1) Dr Sierakowski. Badania bakteriologiczne wykrywające nosicieli zaraźców. 2) Dr Ruppert. W sprawie filtrów, wodociągów i kanalizacji. 17. III. 1) Dr Majewska. Sklepiki spożywcze i ich przyszłość. 2) Drzy Certywicz i Zapasiewicz: Wnioski dotyczące zwalczania gruźlicy w jej największych ogniskach. 5. V. 1) Odezwa Rady Tow. Hyg. w sprawie Zjazdu

lekarzy i higienistów polskich. 2) Prace przygotowawcze Zjazdu. 2. VI. 1) Dr Adamski: Komunikaty aktualne w sprawie lekarzy sanitarnych. 2) Dr Zapasiewicz: a) Nędzia i głód ludności miejscowej i przybywającej do Warszawy, jako czynniki epidemiologiczne duru. b) Udział poszczególnych członków Wydziału lekarzy sanitarnych w pracach Zjazdu. 23. VI. 1) Sekretaryaty posiedzeń sekcyjnych na Zjeździe Hyg. Pol. i inne sprawy zjazdowe. 2) Konkluzje lek. san. dotyczące ostatniego ich memoriału. 21. VII. 1) Kolumny desynsekcyjne i ich rola pomocnicza w tłumieniu ognisk duru plamistego w st. m. Warszawie. 2) Inne aktualie lek. san. 29. X. Wybór sekretarza Wydziału. 2) Dr K. Szokałski. W sprawie przepisów sanitarnych o sprzedaży mleka u nas i w Ameryce. 3) Stanowisko zebrań Wydziału lek. san. do narad ich przy Urzędzie Zdrowia. 27. X. 1) Dr Bujakowski. Stosunek idei Kościuszkowskiej do spraw higieny ludu w oświetleniu dra J. Jaworskiego, redaktora „Zdrowia“. 2) Dr Fruchtman: Walka z gruźlicą w Anglii. 3) Dr Zapasiewicz: Pomoc milicyi miejskiej w akcji hyg. sanitarnej lek. san. i opiek w ramach obowiązującego na przyszłość regulaminu. 24. XI. 1) Chemik Duda. Faktyczny skład min. wody do picia studzien podm., a względy zdrowia konsumentów jej. 2) Dr Ruppert: W sprawie krzyżowania się zarządzeń hyg.-sanitarnych w piekarniach Warsz. 3) Dr Zapasiewicz. Przyczynek do mniej znanych sposobów zarażania się i środków ochronnych przy durze plamistym.

Biblioteka. W ciągu 1917 roku do katalogu włączono dzieł 195, pism 59, broszur 917, dubletów 1000.

Biblioteka otrzymała następujące dary: od osób poszczególnych 1126 N^oN^o dzieł i broszur nadto księgozbiór po ś. p. Drze K. Chełchowskim oraz zbiór dzieł, broszur, pism, dotyczących alkoholizmu, od p. sędziego J. Glasa.

W ciągu roku 1917 wypożyczyło do domu 29 osób 127 N^oN^o dzieł, w czytelnicy zaś 10 osób korzystało z 57 N^oN^o dzieł.

W Bibliotece pracowały 4 osoby z ramienna sekcji pomocy dla inteligencji Rady Głównej Opiekuńczej.

Komitet do badania i zwalczania raka. W roku sprawozdawczym przewodniczący Komitetu dr M. Rejchman wspólnie z architektem Goldbergiem opracowali plany budowy przyszłego zakładu do badania raka.

Dr J. Jaworski zgromadził i przygotował do druku materiały, O śmiertelności z powodu raka podczas wojny obecnej.

Dr S. Sterling-Okuniewski przełożył i wstępem co

do działalności Polskiego Komitetu do badania raka, opatrzył książkę dra Payra, Rupprechta, Strümpfla i Zweifla, O rozpoznaniu raka.

Miesięcznik „Zdrowie“, organ T. H. W., redagowany był w r. 1917 przez dra Józefa Jaworskiego. Delegatem Rady był dr Jan Bączkiewicz. „Zdrowie“ w XXXIII r. istnienia, jak i w latach ostatnich, wychodziło w formacie wszechświatowym, t. j. miało wymiar 16:22,6, czyli w t. zw. przez W. Oswalda „Werkformat“, w objętości nieco większej, niż w r. u., jednak zmniejszonej z powodu nadzwyczajnego podrożenia druku i papieru.

Zeszyt III „Zdrowia“ poświęcony został pamięci dra K. Chelchowskiego, zeszyt VI — uczestnikom II Zjazdu Hygienistów Polskich w Warszawie. Na treść zeszytu złożyły się między innymi trzy prace oryginalne, zgłoszone na Zjazd rzeczony.

Dziennik II Zjazdu Hygienistów Polskich, jako dodatek do „Zdrowia“, wyszedł pod datą 27 Lipca 1917 r. w objętości 2 arkuszy druku. Oprócz programu Zjazdu podano w nim Kronikę Zjazdową, zawierającą artykuły i wiadomości, dotyczące Zjazdów Hygienicznych Polskich, a specjalnie II Zjazdu.

Zamierzone wydanie dalszych zeszytów Dziennika Zjazdu, z przyczyn od Redakcyi niezależnych, nie nastąpiło.

Co do liczby arkuszy i liczby drukowanych egzemplarzy „Zdrowie“ w r. sprawozdawczym zawierało stron 544 + XII, zeszytów 12, portretów 4, fotografii 1, tablic 26, grafikonów 21.

Na tekst „Zdrowia“ złożyło się 6 artykułów wstępnych, poruszających sprawy społeczno-hygieniczne doby bieżącej.

Artykuły wstępne, nie podpisane i w r. sprawozdawczym, tak jak wogóle w ostatnim 10-cio leciu „Zdrowia“, były pióra redaktora, który w nich poglądy i uwagi wypowiadał i wypowiada w imieniu własnym.

Artykuły te były następującej treści: Sprawa zdrowotności w Radzie m. stol. Warszawy. I-szy Zjazd, poświęcony medycynie wojskowej. Instytut Hygieniczny w Państwie Polskiem i program tegoż. Drugi Zjazd Hygienistów Polskich. Wielkość historyczna Tadeusza Kościuszki, jako odnowiciela Polski ludowej. Rola biurokracyi polskiej na prowincyi, jako rzecznika higieny.

Powtórnie, „Zdrowie“ w roku sprawozdawczym zawierało 20 prac i artykułów oryginalnych.

Potrzenie, na tekst złożyły się referaty: z biologii, higieny żywienia, chorób zakaźnych, epidemiologii, gruźlicy, higieny socyalnej, higieny życia kobiecego, z chorób, pochodzących z zatrucia, z chorób wenerycznych, z higieny i medycyny

wojennej. Ogółem referatów „Zdrowie“ zamieściło w roku 1917—51.

W dziale: W sprawach bieżących podnoszone były kwestye na dobie, a różnych spraw dotyczące.

Do takich należały: sprawy budżetowe, specjalnie budżet szpitalnictwa m. st. Warszawy.

W rubryce: Z ruchu i potrzeb higieny krajowej w 10-ciu artykułach i notatkach zobrazowano postęp higieny lub uwydatniono potrzeby pod względem zdrowotnym a także potrzeby przy odbudowie kraju, odżywianiu ludności i t. d.

Rozbiorów krytycznych zamieściło „Zdrowie“ — 11.

Wspomnień pośmiertnych—15.

Odpowiedzi od Redakcyi i wyjaśnień—3.

Projektów prawodawstwa i przepisów sanitarnych—13.

Wiadomości bieżących—59.

Regulamin fundacyi im. Kazimierza Chelchowskiego przy Tow. Hyg. Warsz.

1. Dla trwałego uczczenia zasług ś. p. Kazimierza Chelchowskiego na polu higieny i oświaty ludu polskiego, powstaje przy Tow. Hyg. Warsz. fundacya Jego imienia.

2. Fundacya tworzy się z ofiar publicznych na ten cel zebranych i wpłynąć mogących, z powstałych stąd odsetek i dochodów bieżących oraz z funduszów ofiarowanych fundacyi na cele specjalne.

3. Celem fundacyi jest popieranie czynne wszelkich spraw i poczynań, dążących do poprawy warunków higienicznych życia naszego ludu, oraz szerzenia wśród tegoż zdrowych pojęć w tym kierunku, więc 1) wydawanie książek i odczytów popularnych z dziedziny higieny, ogłaszanie konkursów na takie książki i odczyty, nagradzanie już wydanych dla zachęty autorów do pracy w tym kierunku, urządzenie ruchomych wystaw higienicznych, muzeów i t. d., 2) tworzenie i popieranie urządzeń higienicznych i kulturalnych, jak kąpiele, domy ludowe, domy dla pielgrzymów i t. d.

4. Fundacya ma być trwała, a zarazem uruchomiona jak najprędzej. W tym celu a) połowa funduszów, zebranych po dzień 31 Grudnia 1917 r., ma być nienaruszalną, t. j. ma utworzyć fundusz żelazny, b) druga połowa może być obrócona od razu na cele wyżej wymienione.

U w a g a 1. W razach wyjątkowych wolno będzie po porozumieniu się z Radą Towarzystwa Hygienicznego wydatkować c z a s o w o część, najwyżej połowę funduszu żelaznego, gwarantując zwrot wyłożonego funduszu, z tem zastrzeżeniem, że powstrzymywane będą wszelkie dalsze wydatki aż do uzupełnienia funduszu żelaznego do pierwotnej wysokości.

U w a g a 2. Zatrzymanie wydatkowania, wyszczególnionego w uwadze 1-ej, nie dotyczy funduszków, wyznaczonych na cele specjalne.

5. Procenty od funduszu żelaznego, połowa wszelkich składek i ołtar, zebranych po dzień 31 Grudnia 1917 r., oraz połowa czystych zysków, otrzymanych z wydawnictw, odczytów, wystaw, ma być przelewana na dobro funduszu żelaznego, jak również zapisy specjalnie na fundusz żelazny przeznaczane.

6. Mając na względzie jaknajobszerniejsze, a zarazem najoszczędniejsze rozporządzanie zebranymi funduszami, należy się starać, aby wydatki, ziszczające cele fundacyi, o ile to będzie możliwe, nie uszczuplały kapitału i miały charakter z w r o t n y, a więc dążyć należy do wydawania książek p o c z y t n y c h, urządzania odczytów i wystaw p ł a t n y c h, udzielania zapomóg z w r o t n y c h i t. d.

7. Do kierowania fundacją im. ś. p. Chelchowskiego Rada Tow. Hyg. wybiera Z a r z ą d, składający się z 5 osób, z których 2 z pośród Rady Tow. i 3 z grona osób znanych z działalności na polu oświaty i higieny ludu.

8. Zarząd wybiera się na lat 3, po upływie tego czasu następują nowe wybory, przyczem całe grono lub oddzielni członkowie mogą być wybrani ponownie.

9. Zarząd fundacyi składa na 1 Grudnia Radzie budżet na rok następny, a dnia 1 Lutego sprawozdanie za rok ubiegły.

10. Pod względem administracyjnym fundacya przedstawia jednostkę samodzielną i dysponuje funduszami na mocy uchwały własnego Zarządu z uwzględnieniem przepisów ogólnych, obowiązujących Towarzystwo.

11. Zarząd fundacyi może korzystać dla swoich celów z urządzeń Tow. Hyg. (sala posiedzeń, sala odczytowa, kancelarya i t. d.) po porozumieniu z odpowiednimi władzami Tow. Hyg.

12. Niniejszy regulamin fundacyi staje się obowiązującym po zatwierdzeniu go przez Radę Tow. Hyg.

13. Wszelkie zmiany w regulaminie podlegają zatwierdzeniu Rady Towarzystwa.

SPRAWOZDANIE RACHUNKOWE

Warszawskiego Towarzystwa Hygienicznego.

Stan majątku Tow. Hyg. Warsz.

S t a n c z y n n y.		
Kasa		454 70
Bank Handl. fund. własny—ruble	21 61	
Bank Handl. fund. własny—marki	397 22	418 83
Bank Handl. fund. bud. domu gotow.	50 40	
Bank Handl. fund. bud. domu akcji Należcz.	1000 —	
Kaucja w Magistracie—dzierz. placu	300 —	1354 40
Hypoteka Kolonji Grochów № 1B/A	1000 —	
Hypoteka nieruchomości № 2465 A	2000 —	3000 —
Bank. Handl. fund. im. E. Bączkiewiczowej—ruble	935 36	
Rb. 600 w 5% L. Z. Tow. Kred. m. Warszawy	489 15	
Kasetka D-ra Bączkiewicza	10 85	1435 36
Bank. Handl.—kąpiele ludowe		301 64
Bank Handl.—fund. im. J. Jasińskiej		1186 89
Bank Handl.—fund. im. S. Kierbedzia	2687 64	
Bank Międzynarodowy	3897 75	6585 32
Bank Handl. fund. im. K. Chelchowskiego—ruble	3 34	
Bank Handl. fund. im. K. Chelchowskiego—marki	78 82	
Rb. 4500 w 5% L. Z. Tow. Kred. m. Warszawy	3733 90	
Kasetka Skarbnika fund. im. K. Chelch.	260 63	4076 66
„ „ Zjazdu Hyg. Polsk.		2275 92
Księgozbiór		150 —
kuchomości z lat poprzednich	5990 21	
„ zakupione w 1917 r.	545 33	6535 54
Nieruchomości № 392 z lat poprzednich	113967 95	
„ „ wydatkowano w 1917	3536 —	117503 95
		145275 28

Stosownie do § 50 Ustawy Tow. Hygienicznego, Komisya Bilans, Rk. Zysków i Strat, Rk. remanentów, Rk. inwentarzy wodami tegoż Towarzystwa. Wobec powyższego, Komisya Re-Hygienicznego za 1917 r. i wydało Zarządowi pókwitowanie za

Warszawa, dnia 25 Kwietnia 1918 r.

w dniu 31 Grudnia 1917 r.

w rublach.

Stan bierny.			
Fundusz budowy domu			1550 40
Fundusz im. G. F. Manna			5000 —
Fundusz im. E. Bączkiewiczowej			1435 36
Kąpiele ludowe			301 64
Fundusz im. J. Jasińskiej			1186 89
Fundusz im. S. Kierbedzia			6585 39
Fundusz im. D-ra K. Chelch.			4076 66
Kapitał wydawnictwa broszur.			16 90
Fundusz konkursowy			69 50
Zjazd Hygienistów Polskich			2275 92
Majątek Towarzystwa.			
Pożyczki na budowę gmachu:			
Bank Handlowy	9095 70		
Bank Dyskontowy	4547 84		
Tow. Wzajemn. Kredytu	3638 29		
Bank Tow. Współdzielczych	1313 73		
Bank dla Handlu i Przemysłu.	907 32	19502 88	
Należności za bud. gmachu:			
Nie wypłacone majstrom i przedsiębiorstwom		41175 09	
Majątek Tow. z lat poprzedn.	59451 55		
Wydatki na budowę gmachu	5556 —		
Zakup ruchomości	545 35		
Przewyżka dochodów	765 77	64298 65	124976 62
			<u>145275 28</u>

Rewizyjna sprawdziła w dniu 23 Kwietnia r. b. w Tow. Hyg.: i Kasy oraz inne i znalazła zgodne z księgami, rachunkami i dowizyjna wnosi, aby Ogólne Zebranie zatwierdziło bilans Tow. czas sprawozdaniem objęty.

Adam Przyborowski, Stanisław Scholtze, J. Rutkowski.

Rachunek wydatków i dochodów

W Y D A T K I.			
Zdrowie zapomoga			1642 86
Prenumerata pism			40 08
Pensye.			
Urzędnik		970 85	
Woźny		426 68	
Pomoc dla woźnego		127 85	1525 36
Kancelarya.			
Gratyfikacye		100 —	
Inkaso składek		53 65	
Wydatki kancelaryjne		334 22	487 87
G m a c h.			
Opał		1821 64	
Światło		560 07	
Utrzymanie porządku		537 25	
Podatki		8 39	
Pensya stróża		388 32	5315 65
R ó z n e.			
Wydatki na bibliotekę			395 05
Wydawnictwo broszur			156 67
Wydatki nadzwyczajne			299 79
Rach. zysków i strat			1 97
Koszta budowy domu		3536 —	
Wydatki na kupno ruchomości		545 33	4081 33
Przewyżka dochodów			765 77
			12712 40

Stosownie do § 50 Ustawy Tow. Hyg., Komisya Rewizyjna sprawdziła w dniu 25 Kwietnia r. b. w Tow. Hyg.: Bilans, Rk. Zysków i Strat, Rk. Remanentów, Rk. Inwentarzy i Kasy, oraz inne i znalazła zgodne z księgami, rachunkami i dowodami te-

Warszawa dnia 25 Kwietnia 1918 r.

Tow. Hyg. Warsz. za 1917 r.

w rublach.

DOCHODY.		
Składki członków rzeczywistych	2517 92	
Składki członków zwyczajnych	127 56	
Składki zaległe	78 51	2525 99
Dzielo Fligg'ego		99 19
Lokale wynajęte.		
Sekcja Zdrowia za 5 kwartały	2400 —	
Laboratorjum za 1017 r.	1200 —	
Departament Skarbu za 1 kw.	926 —	4526 —
Wynajem Sal.		
Koncerty, odczyty, posiedzenia, szatnia i ks. bil.		4952 81
R ó ż n e.		
Procenty od Oddziałów	25 65	
Ofiara na zakup szał. bibliotecz.	400 —	
Procenty	185 76	610 41
		12712 40

goż Tow. Wobec powyższego Komisya Rewizyjna wnosi, aby
 Ogólne Zebranie zatwierdziło bilans Towarz. Hyg. za 1917 r.
 i wydało Zarządowi pokwitowanie za czas sprawozdaniem
 objęty.

Adam Przyborowski, Stan. Scholtze, J. Rutkowski.

Rachunek dochodów i wydatków mies.

W y d a t k i.	
Koszta druku	1754 89
Ekspedycja pocztowa	7 20
Honorarya autorskie	42 17
Pensya redaktora	281 74
Różne	16 50
	2082 50

Budżet Towarzystwa Hygieni-

D o c h ó d.	
Składki członkowskie	7500 —
Należn. zaległe z lat ubiegłych	250 —
Wynajem lokalu	10592 —
Wynajem sal	9500 —
Szatnia	1800 —
% od zapisu ś. p. Manna	388 —
	50050 —
	Mk. 50050 —

„Zdrowie“ Tow. H. W. za 1917 r. w rublach

D o c h o d y.	
Prenumerata	107 76
Oddziały prowincjonalne	14 60
Zeszyty pojedyncze	49 58
Druk sprawozdań	122 60
Ogłoszenia	145 21
Zasilek od Towarzystwa	1642 86
	<u>2082 50</u>

cznego na rok 1918.

R o z c h ó d.		
I. Wydatki.		
„Zdrowie“ zapomoga	3000	—
„Muzeum“ w Częstochowie zapom.	216	—
Utrzymanie biblioteki i muzeum	750	—
Prenumerata pism	216	—
Wydatki na odczyty	216	—
„ na wydawnictwa i popularyz.	1960	6358 —
Proc. i amort. od pożyczek bankowych		4644 —
„ od należności za budowę gmachu		4680 —
II. Kancelarya.		
Pensya urzędnika	2250	—
„ woźnego I	1200	—
„ „ II	750	—
„ Gratyfikacye	400	—
„ Inkasso	150	—
Wydatki kancelaryjne	750	5500 —
III. Gmach.		
Ogrzewanie	4000	—
Elektryczność	1175	—
Pensya stróża	1050	—
Podatki ubezpieczenia	1250	—
Utrzymanie porządku	1000	—
Wydatki nadzwyczajne	375	8848 —
	<u>Mk.</u>	<u>30030 —</u>

Budżet miesięcznika „Zdrowie“.

R O Z C H Ó D.

Koszta druku	3700	—	
Ekspedycja pocztowa	125	—	
Pensya redaktora	1000	—	
Różne	175	—	5000 —
	Mk.	5000	—

D O C H O D.

Prenumerata	350	—	
Należności zaległe	50	—	
Oddziały prowincjonalne	100	—	
Zeszyty pojedyncze	50	—	
Ogłoszenia	1500	—	
Zasilek od Tow.	5000	—	5000 —
	Mk.	5000	—

Rada Towarzystwa.

Członkowie:

Polak Józef, prezes	Hewelke Otton
Bączkiewicz Jan, wice-prezes	Furuhjelm Jan
Szwajcer Jakób, skarbnik *)	Koskowski Bronisław
Dąbrowski Witosław, sekretarz	Kucharzewski Henryk
Biskupski Wincenty	Kurtz Stanisław
Chrostowski Bronisław	Przedpelski Waleryan

Zastępcy:

Certowicz Maksymiljan	Grundzach Ignacy
Choiński Ks.	Michalski Władysław
Franaszek Stanisław	Rejchman Mikołaj

Prezydya wydziałów Towarzystwa.

- Wydział biologiczny—prezes dr. Leon Karwacki, wice-prezes prof. Kazimierz Sławiński, sekretarz dr. Stanisław Sierakowski.
- „ higieny wychowawczej—prezes dr. Wiktoryn Kosmowski, wice-prezes prof. Chełmiński, sekretarz dr. Matylda Biehlerowa.
- „ higieny m. st. Warszawy — prezes dr. Józef Zawadzki, wice prezes inż. Jan Furuhjelm, sekretarz dr. Kazimierz Oczesalski.
- „ higieny zdrojowisk i miejscowości klimatycznych—prezes dr. Józef Jaworski, wice-prezes dr. Ignacy Grundzach sekretarz dr. W. Bujakowski.
- „ szpitali i przytułków — prezes dr. Wacław Męczkowski, sekretarz dr. Ludwik Krauze.
- „ hydrologiczny—prezes dziekan Jan Lewiński, sekretarz inż. Bolesław Rychłowski.
- „ przeciwalkoholiczny—prezes dr. Ludwik Bregman, sekretarz dr. Henryk Kucharzewski.
- „ Lekarzy sanitarnych—prezes dr. A. M. Zapasiewicz, sekretarz dr. Kazimierz Bacia.
- Delegacya do spraw higieny młodzieży—prezes dr. Jan Bączkiewicz, wice prezes dr. Władysław Chodecki, sekretarz dr. Jadwiga Bukowska.

*) Od 26 Października skarbnikiem został dr. H. Kucharzewski.

Delegacya lekarzy szkolnych—prezes dr Stanisław Kopczyński,
sekretarz dr. Matylda Biehlerowa.

Delegacya miast-ogrodów—prezes dr Władysław Dobrzyński.

Komitet do badania raka—prezes dr Mikołaj Rajchman, vice-prezes dr. Józef Jaworski.

Lista Członków Towarzystwa Hygienicznego Warszawskiego z 1917 roku.

CZŁONKOWIE RZECZYWIŚCI.

(Członkowie prowincjonalni, wydrukowani kursywą).

1. Adamiński Wiktor	26. Bujakowski Walery
2. Adamski Jan	27. Bukowska Jadwiga
3. Anders Ludwik	28. Bursche Emil
	29. Bychowski Zygmunt
4. Bacia Kazimierz	
5. Baranowski Ignacy prof.	50. Certowicz Maksymiljan
6. Bączkiewicz Jan	31. Chelmoński Adam
7. Bethelówna M.	32. Chelmiński
8. Bichmiewiczówna Zofja	33. Chodecki Władysław
9. Białobrzęski Michał	34. Choiński ksiądz
10. Biehlerowa Matylda	35. Chrostowski Bronisław
11. Bielski Tomasz	36. Ciechomski Andrzej
12. Biernacki Stanisław	37. Czarkowski Hieronim
13. Biesiekierski Władysław	38. Czopowski Henryk
14. Biskupska Izabela	
15. Biskupski Wincenty	39. Dąbrowski Kazimierz
16. Biertümpfel Herman	40. Dąbrowski Witostaw
17. Blikle Stanisław	41. Dembicki Ignacy
18. Boczkowski Piotr	42. Dębicki Bolesław
19. Bondy Ludwik	43. Dickstein Samuel
20. Borkowski Marek	44. Dmowski Roman
21. Bojakowski Leonard	45. Dobrzyński Władysław
22. Bregman Ludwik	46. Dobrzyński Marceli Jan
23. Borzęcki Tadeusz	47. Domagalski Ludomir
24. Bronowski Szcześny	48. Domaniowski Czesław
25. Bruner Władysław	49. Drzewiecki Piotr

50. Drabczyk Teodor
51. Duda Leonard
52. Dydyński Ludwik
53. Dytel Edward
54. Dzieciolowski Stanisław
55. Erlich Marta
56. Erbrich Feliks
57. Ettinger Witold
58. Fileborn Eugeniusz
59. Flatau Edward
60. Franaszek Stanisław
61. Frenkiel Maksymiljan
62. Fruchtmann Aleksander
63. Furubjelm Jan
64. Gabszewicz Antoni
65. Gebethner Józefa
66. Geisler Edward
67. Gembarzewski Leszek
68. Gepner Bolesław, Ryszard
69. Gerlach Emil
70. Gębarski Stanisław
71. *Gliński M.*
72. Godlewski Teodor
73. Goldfeder Bronisław
74. Goldflam S.
75. Goldbaum Mieczysław
76. Górski Wojciech
77. Gralewski Jan Ks.
78. Grochowicz Stanisław
79. Grodzki Zygmunt
80. Gromadzki Jan
81. Gromadzki Henryk
82. Grosserowa Marja
83. Grotowski Alfons czł. hon.
84. Grundzach Ignacy
85. Gruszczyński Aleksander
86. Gryglewicz Teodor
87. Guirard Jan
88. Hanneman Jakób Karol
89. Handelsman Juljan
90. Heilperin Paweł
91. Hertz Maurycy
92. Herynk Teodor
93. Heurich Jan
94. Hewelke Otton
95. Hnatkiewicz Władysław
96. Horn Maksymiljan
97. Horoszewicz Tytus
98. *Hubert Jan*
99. Iwanicki Stanisław
100. Jakimowicz Jan
101. Jakimiak Bolesław
102. Jakowski Marian
103. Janasz Daniel
104. Janczewski Władysław
105. Jasiobędzki Adolf
106. Jaworski Józef
107. Jędrzejewski Jakób
108. Jeziorański Jan
109. *Kalinowski Antoni*
110. Karwacki Leon
111. Karpiński Franciszek
112. Karlsbad Szymon
113. Karwowski Kostanty
114. Karstens Maurycy
115. Kasperowiczowa M.
116. Kijeński Stanisław
117. Kiślański Władysław
118. Klawe Henryk
119. *Kłosowski Zdzisław*
120. Kochanowicz Stanisław
121. Kociatkiewicz Władysław
122. Konic Henryk
123. Koralewski Henryk
124. Koralewski Kazimierz
125. Korybut Daszkiewicz
Bohdan
126. Kosmowski Wiktoryn
127. Konwerski Stanisław
128. Kopczyński Stanisław
129. Koskowski Bronisław
130. Kowalski Apolinary
131. Kowalski Franciszek

132. Kozerski Adolf
133. Kozłowski Feliks Ks.
134. Kozłowski Ignacy
135. Koźniewski Tadeusz
136. Kramszyk Julian
137. Kramszyk Zygmunt
138. Krasińska Marta Hr.
139. Kraushar Maksymiljan
140. Kraszewski Witold
141. Krauze Ludwik
142. Królikowski Jan
143. Krypski Wiktor
144. Krzyczkowski Antoni
145. Kucharzewski Henryk
146. Kuczyński Antoni
147. Kuder Hugon
148. Kurtz Stanisław
149. Kierbedź Eugenia honor.
150. Kulwieć Józef
151. Kurella Edmund
152. Lachowicz Zdzisław cz. h
153. Landau Józef
154. Lebensbaum Maksymiljan
155. Lelejko Józef
156. Lewenstein Jakób
157. Leppert Władysław
158. Lewi Filip
159. Lewiński Jan
160. Lentzka Marya
161. Leszczyński Leonard
162. Libicki Stanisław
163. Lilpop Franciszek
164. Lisiecki Julian
165. Lipski Edmund
166. Loth August
167. Lubliner Leopold
168. Luxenburg Maksymiljan
169. Łapiński Wacław
170. Łaski Bogumił
171. Łypaczewicz Wacław
172. Majewski Ignacy
173. Majewska Gabryela
174. Maleciński Józef
175. *Malewski Bronisław*
176. Malinowski Maryan
177. Malinowski Feliks
178. Małynicz
179. Manduk Wacław
180. Markusfeld Stanisław
181. Mayer Jerzy
182. Mayzel Wacław †
183. Męczkowski Wacław
184. Michałowska Janina
185. *Michałowski Zygmunt*
186. *Michałowski Antoni*
187. Michałski Władysław
188. Mikłaszewska Janina
189. Mirski Światopełk Czesław
książe
190. Mitkus Witold
191. Mokiejewska Marya
192. Modliński Leon
193. Mossakowski Jan
194. Mościcki Kajetan czf. hon.
195. Mutniański Michał
196. Muterlich Stanisław
197. Natansonowa Bronisława
198. Natanson Antoni
199. Natanson Edward
200. Natanson Stanisław
201. Nawrocki Stanisław
202. Neufeldowa Gustawa
203. Niemyski
204. Niewiński Władysław
205. Niesenson D.
206. Nowodworski Franciszek
207. Nussbaum Henryk
208. Otto Czesław
209. Orłowski Stanisław
210. Osuchowski Antoni
211. *Ostrowski Józef*
212. Otolski Stefan
213. Oyrzanowska Jadwiga

214. Paderewski Zbigniew
215. Palmirski Władysław
216. Panek Kazimierz czł. hon.
217. Pawiński Józef
218. Paszkowski Stanisław
219. Paszkowski W.
220. Paszkowski Wacł. Domin.
221. Peretz Adolf
222. Peiffer Józef
223. Piasecki Tadeusz
224. Pinkus Julian
225. Podkółośki Feliks
226. Podlewski Stanisław
227. Polak Józef
228. Popiel Bronisław
229. Prokopowicz Paweł
230. Przyborowski Adam
231. Przyrembel Michał
232. Ptaszkiewicz Tadeusz
233. Przedpełski Waleryan
234. Puławski Arkadyusz
235. *Puławski Wincenty*
236. Przeradzka Henryka

237. Raczkowska Teodora
238. Radziwiłowa ks. Róża
239. *Raczyński Marian*
240. Rajchman Mikołaj
241. Raum Roch
242. Rafałowicz Rafał
243. Rembieleński Stanisław
244. Rodys Władysław
245. Rogóyski Bronisław
246. Roman Julian
247. Roszkowski Jan
248. Rostkowski Marian
249. Rózycki Julian
250. Rudzka Leonia
251. Ruppert Henryk
252. Rudzki Przemysław
253. Ruskiewicz Kazimierz ks.
biskup
254. Rydzikowski Wacław
255. Rychłowski Bolesław

256. Rylko M.
257. Ryfiński Walery

258. Sawicki Bronisław
259. Sawicki Wojciech
260. Sawicki Marceli
261. Scholtze Stanisław
262. Seydel Julia
263. Sędziak Jan
264. Sierakowski Paweł
265. Sierakowski Stanisław
266. Sigalina Klaudia
267. Sikorska Jadwiga
268. Skłodowski Józef
269. Słoński Otton
270. Smogorzewski Stefan
271. Sławiński Kazimierz
272. Sokółowski Alfred
273. Solman Tomasz
274. Spiess Ludwik
275. Spillołówna Natalja
276. Starkiewicz Władysław
277. Stępiński Feliks
278. Stępniewski Tadeusz
279. Stopczykowa Bronisława
280. Strakacz Władysław
281. Suligowski Adolf
282. *Szajkowski Wacław*
283. Szczawińska Wanda
284. Szczerbińska Jadwiga
285. Szebeko Ignacy
286. Szerypo Ryszard
287. Szmurło Jan
288. Sznabl Adam
289. Szokalski Kazimierz
290. Szteyner Józef
291. *Szule Aleksander*
292. Szwajcer Jakób
293. Szyg Anieli
294. Szymański Bronisław
295. Szyller Stefan
296. Światopełk-Zawadzki Wł.

297. Turkiewicz Euzebiusz

298. Tuchendler Antoni
299. Tymieniecki Edward
300. Trechciński Marceili
301. *Ulatowska Marya*
302. Urbański Wincenty
303. Vacqueret Karol
304. Villaume Józef
305. Wasutyński Zygmunt
306. Wedel Emil
307. Wejssel Antoni
308. Werecka Aniela
309. Werner Kostanty
310. Wesołowski Wacław
311. *Wieczorkiewicz Leon*
312. Wirzbięta Alfons
313. Wigura Kazimierz
314. Winiarski Józef
315. Wislocki Kazimierz
316. Wnukowski Antoni
317. *Wolfram Leszek*
318. Woźnicki Jan
319. Wulffson Zygmunt
320. Zakrzewski Zygmunt
321. Zakrzewski W.
322. Zaleski Julian
323. Zapasiewicz Antoni Marjan
324. Zaremba Kostanty
325. Zawadzki Józef
326. Zieliński Edward
327. Zieliński Kazimierz
328. Żaluska Jan
329. Żera Teofil
330. Żóttowski Władysław
331. Życki Kazimierz
332. Żurkowski Bolesław

CZŁONKOWIE ZWYCZAJNI.

1. Arct Zygmunt
2. Barczewski Jan
3. Bączkiewicz Marya
4. Biehler Wacław
5. Białobrzaska Wanda
6. Bogucka Cecylja
7. Chamiec Helena
8. Chodakowski Gustaw
9. Ciągliński Kazimierz
10. Cykowski Stanisław
11. Dębska Paulina
12. Dickstein Paulina
13. Dobrowolski Zdzisław
14. *Galecki Stanisław*
15. Garbowska Zofia
16. Gaszyński Stefan
17. Gepner Helena
18. Grudziński Zygmunt
19. Grzeszewicz Halina
20. Higier Henryk
21. Holub Maryan
22. Humicki Wincenty
23. Jaruński Franciszek
24. Jankowski Edmund
25. Karoli Aleksander
26. Karłowski Z.
27. Keller Adolf
28. Knappe Wilhelm
29. Królikowski Włodzimierz
30. Krysiński Andrzej
31. Kühn Alfons

32. Lande Adam	50. Sawicka Stanisława
33. Laterner Nikodem	51. Sikorska Julia
34. Linda Marya	52. Szanior Franciszek
35. Likiernik Maurycy	53. Szkopowski Marcin
36. Lorentowicz Leonard	
37. Łapińska Zofia	54. Trepte Emil
38. Machlejd Ryszard	55. Uliński Henryk
39. Manduk Antoni	
40. Marczewski Eugeniusz	56. Wertheim A.
41. Miklaszewski Bolestaw	57. Wernic Leon
42. Menceł Alina	58. Wielowieyski Stanisław
43. Norblinowa Julia	59. Werner Teodor
44. Paszkiewicz Ludwik	60. Wiśniewski Juliusz
45. Portner Stanisław	
46. Popławska Stanisława	61. Zdanowicz Stanisław
47. Porydzaj Stanisław	62. Zembrzusiński Ludwik
48. Rontaler Stanisław	63. Zieliński Leon Jan
49. Rottermund Stefan	64. Zweigbaum Maksymilian
	65. Żeliszewski Jerzy

SPRAWOZDANIE
Z DZIAŁALNOŚCI
OGRODÓW im. W. E. RAU'A.
z a r o k 1917.

Odnaczenia: dyplom zasługi od Komitetu Hygienicznej Wystawy w Lublinie r. 1908; dyplom honorowy od Komitetu Wystawy przyrodniczo-lekarskiej i higienicznej X Zjazdu Lekarzy i przyrodników polskich we Lwowie 1913 r.; medal złoty od Komitetu Wystawy „Dziecko“ w Wilnie 1908; podziękowanie od Komitetu Wystawy Przeciwalkoholicznej w Warszawie 1909 r.; podziękowanie od Komitetu Wystawy sportowo-przemysłowej w Warszawie r. 1912; podziękowanie Warszawskiego Towarzystwa Hygienicznego za udział w Wystawie „Walka z chorobami zakaźnymi“ w r. 1915; podziękowanie od Komitetu Wielkiej Kwesty Majowej 1916 r. za pokaz i udział w Wystawie „Polskie szkolnictwo podczas wojny“.

Czwarty rok wojny wszechświatowej z jego coraz trudniejszymi warunkami we wszystkich dziedzinach naszego życia dla instytucji Ogrodów im W. E. Raua był najcięższym od czasu ich powstania. Przewrót ekonomiczny, obniżający wartość będących w posiadaniu instytucji kapitałów, groźba utraty znacznej części rocznych dochodów, bądź w postaci podatku, bądź niedopłaconych procentów lub strat przy zużyciu waluty, niebawem wzrost cen na wszystko, co Ogrody nabywać muszą dla celów swej akcji, wreszcie — głód wśród uczęszczającej do Ogrodów dziatwy — oto spłot zagadnień, jakie rozwiązać musiał Komitet w roku sprawozdawczym. Pomimo wszystko jednak linia, po której w ciągu ubiegłego 15-cia biegła działalność instytucji, zasadniczo została utrzymana. Ograniczona w niektórych działkach (z 7 ogrodów, po zamknięciu ogr. Wolskiego i Mokotowskiego, funkcjonowało 5, ilość zastępów w niektórych zmniejszono i t. p.) objęła ona między innymi na szeroką skalę, łącznie z inicjatywą całego kraju, akcję żywienia dzieci. Nie szczędząc funduszy, wydawano ogółem od 600 do 800 porcji chleba dziennie oraz mleko, co było najracjonalniejszą w tych czasach zachętą do ćwiczy, gier, zabaw i t. p., wymagających od dziecka wzmoczonego wysiłku fizycznego. Zamknięte 2 ogrody

na krańcach miasta znalazły swój równoważnik w urządzonych w bliskości tychże półkoloniach letnich, gdzie działwa obok zabawy otrzymywała stale dwukrotny posilek.

Pod względem warunków atmosferycznych sprawozdawczy rok 1917 również nie sprzyjał działalności instytucji. Przy ogólnej liczbie 541 dni zabaw, dżdżystych i niepogodnych, upalnych i mroźnych było około 12,9%; naskutek tego zawieszono zabawy w 1,2% wypadkach.

Na czele instytucji w roku sprawozdawczym, stali ciż samymi rzeczywiście członkowie Tow. Hygienicznego co i w końcu roku 1916, a mianowicie:

Dr Władysław Światopełk-Zawadzki, jako przewodniczący,
p. Józefa Gebethner, jako zastępczyni przewodniczącego
p. Herman Bierümpfel, jako skarbnik
dr Marian Ryłko, jako sekretarz;

oraz następujący czynni członkowie Komitetu:

inż. Bałicki Tadeusz,

Blikle Stanisław,

dr. Brunner Władysław,

dr. Drabczyk Teodor,

dr. Guirard Jan,

inż. Koralewski Henryk (pod koniec roku na miejsce tegoż wybrano dra Kurellę Edmunda)

dr. Korybut-Daszkiewicz Bohdan

Szteyner Józef—adw. przysięgły.

Delegatem Rady Towarzystwa Hygienicznego na plenarne posiedzenia Komitetu był dr. Witosław Dąbrowski.

W roku sprawozdawczym pełnych posiedzeń Komitetu było 7. Jak i w latach ubiegłych, bezpośredni Zarząd bieżącymi sprawami instytucji znajdował się w ręku Prezydium Komitetu przy współdziałaniu lekarza-hygienisty Ogrodów dr. Stefana Karp-Rottermunda, oraz kierownika personelu p. Antoniego Filipowicza. Ogółem posiedzeń Prezydium, które zbierało się 2 razy tygodniowo, było 86. Skład Rady Pedagogicznej pozostał tenże, co i w r. 1916. Rada Pedagogiczna zbierała się czterokrotnie, w celu rozpatrywania aktualnych zagadnień fachowych, dotyczących działalności Ogrodów, oraz oceny pedagogicznej działalności personelu. Uchwały Rady Pedagogicznej wchodziły w życie po zatwierdzeniu przez Komitet. Jednym z ważniejszych poczynań Rady było powołanie do życia, na wniosek Wydziału Szkolnego Magistratu st. m. Warszawy, kursów specjalnych wychowania fizycznego dla nauczycieli szkół miejskich. W sprawie tych kursów Rada odbyła szereg dodatkowych posiedzeń oraz przeprowadziła łącznie z delegatem Wydziału Szkolnego egza-

mina w d. 23 i 24 czerwca. W posiedzeniach Rady Pedagogicznej stale brali udział Przewodniczący, w części sekretarz Komitetu. Przewodnictwo Rady spoczywało w rękach członka Komitetu p. Gebethner, sekretarzem był dr Rottermund.

Z okazji piętnastolecia działalności Ogrodów Raua, Komitet wydał broszurę d-ra Rottermunda p. t. „Program i rozwój działalności Ogrodów im. Raua, oraz ich rola w sprawie postępu kultury fizycznej w Warszawie i w kraju“; praca ta, z drobiazgową dokładnością odzwierciedlająca historię i szybki rozwój instytucji, jak również wpływ na rozbudzenie się w kraju propagandy wychowania fizycznego — rozesłana została do wszystkich instytucji, interesujących się wychowaniem młodzieży. Na odbytym w końcu czerwca roku sprawozdawczego II Zjeździe Hygienistów Polskich Ogrody im. Raua reprezentował dr Władysław Świątopelk-Zawadzki, jako Członek Komitetu Generalnego Zjazdu; w Sekcji Hygieny Wychowawczej w d. 30 Czerwca, wygłosił on referat p. t. „Metodyka ćwiczeń cielesnych“, obok szeregu wniosków co do potrzeby założenia w powstającym państwie Polskiem Instytutu wychowania fizycznego, jak również obowiązkowego umieszczenia w programach szkolnych w szerokim zakresie działu ćwiczeń cielesnych, jako równoważnika przeciążania umysłowego młodzieży. Praca ta drukowana jest w Pamiętniku Zjazdu

Prezydium Komitetu przyjmowało udział w pracach przygotowawczych Komisji Wychowania fizycznego w Stowarzyszeniu Nauczycielstwa Polskiego, odnośnie do układu programów szkolnych. Wreszcie zaznaczyć należy, iż dzięki istnieniu kursów uzupełniających staraniem członków Rady Pedagogicznej wyszły jako podręczniki tymczasowe dla uczestników następujące prace:

a) „Fizjologia i mechanika ruchów“, opracowane przez dra Stefana Karp-Rottermunda.

b) „Teorya ćwiczeń fizycznych“ przez p. Józefę Gebethnerównę, oraz skróty z innych działów. Z wydawnictw instytucji w roku sprawozdawczym wyszło drugie wydanie podręcznika pod tytułem: „Gry i zabawy ruchome“, pod redakcją panny J. Gebethnerówny, Z. Karasiówny i A. Filipowicza, oraz dwa zeszyty „Zbiorn pieśni do użytku w Ogrodach dziecięcych, ochronach i szkołach początkowych“, pod redakcją pani Downar Zapolskiej.

Dane statystyczne. W roku sprawozdawczym, wzorem lat dawnych, utrzymano podział roku na dwa okresy: sezon letni, który rozpoczęto dn. 20 maja, a zakończono dn. 30 września i sezon zimowy (pozostałe miesiące). Jakość sto-

sowanych zabiegów gruntownym zmianom nie uległa; jedynie niektóre gry i zabawy musiano ograniczyć ze względu na niemożność zaopatrzenia instytucji w dostateczną ilość odpowiednich przyrządów. Zabawy ogrodowe i lekcje gimnastyki, jak dawniej, prowadzono według ściśle na każdy okres czasu opracowanych wzorców (dwutygodniowych) przez przewodników starszych, stosownie do usprawnienia dziatwy, warunków terenu, pory roku i stanu powietrza.

Program zajęć obejmował:

1) Gry ruchowe (w 5-iu ogrodach sportowych w lecie, oraz w trzech zimą, a mianowicie w Ogrodach Agrykoli, Floryańskim, Nowogrodzkim, 3-go Maja i Saskim);

2) Ćwiczenia gimnastyczne (w hali ogrodu Saskiego dla zastępów uczniowskich i rzemieślniczych, oraz zorganizowanych szkolnych);

3) Ślizgawkę na sztucznych terenach w Ogrodach Floryańskim i 3-go Maja.

4) Śpiew chórally dla chórów ogrodowych w hali Ogrodu Saskiego.

5) Grę na instrumentach dętych (orkiestra).

6) Różne, jak uroczystość gwiazdkowa, pogadanki, szczerzenie uspy i t. p.

Kąpieli zimnych i ciepłych z powodów, w ciągu ostatnich lat wojennych kilkakrotnie podkreślanych, nie wydawano.

Gry ruchowe. Gry ruchowe prowadzono ściśle według zasad wyluszczonych w I-ym i II-ym wydaniu podręcznika gier i zabaw, wydane przez instytucję. W zależności od pory dnia, metody ich prowadzenia, oraz zasad zestawienia ich programu, gry te podzielone zostały na 2 grupy, a mianowicie: zabawy dowolne i zabawy zorganizowane. Zabaw sportowych w roku sprawozdawczym nie prowadzono. Wstęp na wszystkie zabawy miało każde zgłaszające się w odpowiednim czasie i wykazujące odpowiednie usprawnienie dziecko do lat 16.

Zabawy dowolne trwały codziennie przez rok cały w 5-ch ogrodach (Floryańskim, 3-go Maja, Saskim) po 6 do 8 godzin dziennie; podczas sezonu letniego prowadzono również zabawy dowolne i w pozostałych ogrodach Agrykoli i Nowogrodzkim. Ogólny nadzór nad ogrodem pozostawał w rękach dozorczyń przewodniczki, których na każdy ogród było dwie; w ogrodzie 3-go Maja, jako najbardziej uczęszczanym, funkcjonowały trzy zmiany. Zakres zabaw dowolnych, wobec braku przyrządów, w części był ograniczony (skasowanie piłki nożnej itp.); program pozostał tenże, co i w latach ubiegłych: dziatwa bawi-

ła się w gry, dowolnie wybrane, przebywając w ogrodzie przez czas ściśle nieokreślony. Z zabaw dowolnych korzystały większe komplety młodzieży szkolnej, oraz poszczególne grupy klasowe ze szkół średnich i początkowych, oraz zakładów dobroczynnych (ochrony, szwalnie). W ogólnym zestawieniu stwierdzono, iż do ogrodów na zabawy dowolne w roku sprawozdawczym uczęszczało:

- a) szkół wyższych 2
- b) szkół średnich 38
- c) szkół początkowych 42,
- d) ochron 21,
- e) różnych 2,

ogółem 105 instytucji.

Największą wydajność wykazał Ogród 5-go Maja, do którego uczęszczało 54 zakłady naukowe i ochrony; wydajność tę w wysokim stopniu przypisać trzeba możliwości korzystania przez działwę z wielkiego ogrodu spacerowego, sąsiadującego z terenami do zabaw.

Szczegółowy obraz działalności Ogródów na zabawach dowolnych, podaje następujące zestawienie:

	Ilość uczęszczań		Razem	Ilość zabaw	Przeciętna dzień
	chłopcy	dziewcz.			
Agrykola	42814	54120	76934	161	478
Floryański	125819	76517	202536	546	585
Nowogrodzki	23700	19600	43500	117	370
Trzeci Maja	101268	50154	151422	348	455
Saski	71558	59410	130948	547	578
Ogółem	365139	259801	604940	1519	459
W r. 1916 było	564954	226241	591195	1445	409

W zakończeniu zaznaczyć należy, iż na zabawach dowolnych we wszystkich ogrodach rozdano ogółem 10688 funtów chleba.

Zabawy zorganizowane rozpoczęto w ogrodach Agrykoli i Nowogrodzkim w dniu 20 maja; w pozostałych dn. 1 czerwca; trwały one do 30 września. Układane według ściśle opracowanych wzorców, zabawy zorganizowane funkcjonowały codziennie we wszystkich 5 ogrodach sportowych po 2 godziny dziennie, stanowiąc, jakby godziny nauki zabaw i gier dla uczęszczającej działwy.

Ogółem dni zabaw było 121; z tego 3 dni nie były czynne

wszystkie ogrody z powodu świąt uroczystych; pozatem niektóre poszczególne ogrody przerywały swoją działalność, bądź to z powodu świąt kościelnych, obchodzonych uroczyście w danej dzielnicy, bądź też wskutek deszczu, lub śnoy. Zabawy prowadzono w godzinach od 5 — 7 za wyjątkiem ogrodu Saskiego, w którym zabawy rozpoczynano o godz. 4-ej.

Na czele każdego ogrodu podczas zabaw zorganizowanych stała starsza przewodnicząca, mając do pomocy od 4 do 5 przewodników i przewodniczek, zależnie od liczby zastępów, na które segregowano dzieci. Podział na zastępy, dokonywanym był, zależnie od wieku, płci i usprawnienia dziatwy.

Obowiązki starszych przewodników w roku sprawozdawczym, pełniły pp. Augustyniak Felicya (ogr. Agrykola), Witkowska Stefania (Florjański), Karasiówna Zofja (Saski), Zegrzda Marya, Tryburska Felicya, oraz Tyska Stanisława (ogr. 3 Maja), Czachowska Halina, oraz Helena Gasparska (ogr. Nowogrodzki), Ogólna liczba uczęszczań wyniosła 162365. Zespołów klasowych (szkolnych), bursowych lub ochroniarskich, zanotowano w ogrodzie 5-go Maja 7, Nowogrodzkim 7, Agrykoli 5, Saskim 6. Szczegółowe dane uczęszczań przedstawia następująca tablica:

	Ilość uczęszczań		Razem	Ilość zabaw	Przeciętna dzienna
	chłopcy	dziewcz.			
Agrykola	45013	16105	61118	121	504
Florjański	15429	23109	38538	119	324
Nowogrodzki	10326	9050	19376	114	170
Saski	8037	12156	20193	110	185
Trzeciego Maja	15642	17538	33180	120	277
Ogółem	84447	77918	162365	584	278
W r. 1916 było:	111699	121998	233697	1087	

W niektórych ogrodach na zabawach, zorganizowanych, również, jak i na dowolnych, wydawano dziatwie porcyę chleba.

Gimnastyka. Ćwiczenia gimnastyczne w roku sprawozdawczym prowadzone były w mniejszym stosunkowo zakresie, niż w latach ostatnich; w pierwszej połowie roku zastępów prowadzono własnych tylko 10; w drugiej nawet ta liczba, wobec braku gazu, spadła do 5. Z dawnych 3 typów zabiegów gimnastycznych w drugim półroczu skasowano t. zw. gimnastykę przygotowawczą w zakładach na mieście; pozostawiono jedynie gimnastykę metodyczną i szkolną. Dane statystyczne z tych dwóch typów zabiegów, przedstawiają się w następujący sposób:

a) gimnastyka metodyczna prowadzona była w hali ogrodu Saskiego przez wykwalifikowanych przewodników nauczycieli gimnastyki dla dzieci, stale uczęszczającej w kompletach. Zastępy te tworzyli bądź uczniowie i uczennice szkół średnich i początkowych, bądź młodzież rzemieślnicza w wieku do lat 16; zastępy tworzone na zasadzie stanu zdrowia kandydatów, wieku, ogólnego rozwoju fizycznego i wzrostu, wreszcie usprawnienia. W pierwszej połowie roku każdy komplet ćwiczył 2 razy tygodniowo, w drugiej (od początku sezonu zimowego r. 1917/18) trzy razy tygodniowo. Ogólna liczba uczęszczań wyniosła 9607, a mianowicie:

- 1) na zastępach uczniowskich i rzemieślniczych męskich 4127
- 2) na zastępach uczniowskich żeńskich 5480

b) gimnastyka szkolna wobec coraz większej ilości zgłoszeń zakładów naukowych, rozszerzoną została do maximum; prowadzoną ona była w hali Ogrodu Saskiego przez zatwierdzonych przez Komitet nauczycieli gimnastyki w godzinach rannych poza lekcjami gimnastyki metodycznej; ćwiczone klasami, zwykle 2 razy tygodniowo, według wzorów gimnastyki metodycznej. W roku sprawozdawczym ćwiczyła młodzież 7 szkół, tworząc ogółem 16 zastępów. Dało to 18051 uczęszczań, w tem 7013 chłopców i 11038 dziewcząt.

c) gimnastyka przygotowawcza odbywała się w kilku zakładach szkolnych społecznych na mieście pod kierunkiem przewodniczek z ogrodów Raua; ogółem uczęszczań zanotowano 6574, w tem 2787 chłopców i 3784 dziewcząt.

Ślizgawka. Wyjątkowo mroźna zima w roku sprawozdawczym po długim szeregu lat nieprzyjajnych, pozwoliła na szeroką skalę instytucji na prowadzenie tego tak ważnego zimowego zabiegu. Ślizgawkę urządzono jedynie na sztucznych terenach w ogrodzie Floryańskim i 3-go Maja. Ogółem uczęszczeń było:

- a) w ogrodzie Floryańskim 16208 uczęszczeń
 - b) „ 3-go Maja 11809 „
- co uczyniło ogółem 28007 uczęszczań.

Ślizgawka dostępną była dla wszystkich zgłaszających się dzieci, zaopatrzonych w łyżwy, bezpłatnie od g. 10-ej rano do zmroku.

Śpiew chórally i orkiestra na instrumentach dętych prowadzone były w rozmiarach i według programu lat ostatnich; kierownikiem chóru był nauczyciel szkół miejskich p. Pluta; kierownictwo orkiestrą pozostało w rękach profesora Goctowskiego. W chórach brało udział pod koniec roku 54 dzieci, co przy

3 lekcjach tygodniowo dało 3076 uczęszczań. Orkiestra liczyła maximum 52 uczestników; uczęszczań zanotowano 1781.

Różne. Oprócz powyżej zcharakteryzowanych zabiegów, Komitet Ogrodów w roku sprawozdawczym:

a) na szeroką skalę prowadził przez rok cały rozdawnictwo chleba; przeciętnie podczas sezonu, letniego, wydawano 100 funtów, zimowego 50 funt. Ogółem wydano 18150 funtów chleba i 2766 litrów mleka.

b) przygotował dla stale uczęszczającej dziatwy uroczystość „Gwiazdki“; — odbyła się ona 23 grudnia, przy udziale 400 dzieci; wobec ogólnej nędzy i przygnębienia ekonomicznego w Warszawie, Komitet powziął, pomimo trudności finansowych, specjalne postanowienie, aby nie pozbawić swych wychowanków tej uroczystości; dzieciom pod choinką po wykonaniu ćwiczeń i gier pokazowych rozdano po bochenku chleba i $\frac{1}{4}$ funta cukru przy dźwiękach orkiestry i chórów ogrodowych; uroczyste okolicznościowe przemówienie do dzieci miał Prezes Instytucyi.

Statystyka wypadków. Liczba wypadków w roku sprawozdawczym była nieznaczną. Główną część zanotowanych wypadków stanowiły powierzchowne, nieskomplikowane uszkodzenia, (stłuczenia, zranienia); poważniejszych było 5; we wszystkich lżejszych wypadkach pomoc dokładną, częściowo sprawdzoną przez lekarza Ogrodów, dawał personel ogrodowy, odpowiednio przezeń wyszkolony na początku roku.

W cyfrach statystyka wypadków przedstawia się w następujący sposób:

	Uszk. powierzch. nieskomplik.		Uszkodzen. skomplikow.	Uszkodzen. głębokie	Zasłabnięcia
	stłuczen.	zranienia			
Zabawy	17	7	12	1	4
Ślizgawka	5	1	—	—	—
Inne	2	1	—	—	5
Ogółem	24	9	12	1	7

Przy ogólnej sumie uczęszczań 856726, dało to 1 wypadek na 15000 uczęszczań.

Personel. Ogólna liczba personelu wynosiła 52 osoby; nomianowanych przewodników było 5.

Były to jednak jedynie osoby, które w roku ubiegłym 1916,

w końcu sezonu odbyły już praktykę i jako wykwalifikowane praktycznie mogły być zaliczone do zespołu ogrodowego. Specjalnych kursów przygotowawczych dla personelu w roku sprawozdawczym nie tworzone; personel Ogrodów im. W. E. Raua, zaliczonym został, albo w charakterze wolnych słuchaczy, albo rzeczywistych, zależnie od kwalifikacji, na kursa wychowania fizycznego dla nauczycieli szkół miejskich.

Kursa wychowania fizycznego stanowiły odrębną całość, prowadzone jedynie pod kontrolą i przy współudziale Rady Pedagogicznej i Komitetu Ogrodów im. W. E. Raua. Z ramienia Wydziału Szkolnego Magistratu m. st. Warszawy, stał pom. naczelnego lekarza szkół miejskich jako kierownik kursów dr Stefan Rottermund; delegatem wydziału był prof. Kuropatwiński, przewodniczącym Rady Kursów był dr Światopełk-Zawadzki; zespół wykładowczy stanowią: pp. dr Drabczyk, Filipowicz, Gebethner, Karasiówna i dr Rottermund. Program kursów, które trwały od lutego do końca czerwca obejmował:

- 1) teorię ćwiczeń fizycznych (p. Gebethner) godzin 16;
- 2) wskazówki z anatomii i fizjologii kośćca układu mięśniowego i nerwowego (dr Rottermund) godzin 8;
- 3) wskazówki z anatomii, fizjologii i higieny narządów życia roślinnego u człowieka (dr Drabczyk) godzin 13.
- 4) fizjologię i mechanikę ruchów (dr Rottermund) godz. 28.
- 5) program i zadania wychowania fizycznego w szkole ludowej (dr Rottermund) godzin 4;
- 6) gimnastykę dla mężczyzn (p. Filipowicz) godz. 26;
- 7) gimnastykę dla kobiet (p. Filipowicz) godz. 29;
- 8) praktyczne zajęcia z prowadzenia gier i zabaw (p. Karasiówna) godzin 6;
- 9) praktykę w ogrodach przynajmniej 4-ro tygodniową.

Ogółem zapisanych na kursa przez Wydział Szkolny było 125 osób; wydano zaświadczenia z przesłuchania kursów i złożenia egzaminów 58 osobom. Stosownie do załączonej do wiadomości Wydziału Szkolnego opinii Rady Kursów, kursa te należało uważać jako ważne zapoczątkowanie w tej zupełnie u nas nieuporządkowanej dziedzinie, mające charakter tymczasowy, przygotowawczy; pełny kurs, który mógłby wydać odpowiednich wykwalifikowanych kierowników, zaproponowano przynajmniej na okres dwuletni. Wobec powstania z początkiem roku szkolnego odpowiednich Władz Państwowych, sprawy tej w roku szkolnym 1917/18 nie poruszano.

W zakończeniu działu sprawozdawczego, zaznaczyć jeszcze należy, iż tak, jak i w latach ubiegłych nad sprawnością działalności personelu, oraz stanem Ogrodów, czuwali stale lekarz

Ogrodów, kierownik personelu, oraz wizytator Ogrodów, sekretarz Komitetu dr Ryłko.

Ogólne zestawienie. Rok sprawozdawczy 1917 obejmował 2 zasadnicze działy:

a) zabiegi, mające na celu rozwój fizyczny uczęszczającej do ogrodów dziatwy; ogólna liczba uczęszczań w tym dziale wyniosła 836726.

b) zabiegi, mające na celu współdziałanie Ogrodów w łącznej z całym krajem akcji ratowania dzieci od głodu i naskutek tego degeneracji fizycznej; porcyi pożywienia ogółem wydano 155200 dzieciom.

W zestawieniu ze sprawozdaniem kasowem po odliczeniu 5499 mk. 42 fenigów, wydanych na pożywienie, dało to:

a) przy ogólnej sumie 836726 uczęszczań 35614 mk. 56 fen. wydatków.

b) koszt pojedynczego uczęszczania 4,5 feniga.

Ogólne zestawienie za rok 1917.

A) uczęszczań na zabiegi wychowania fizycznego:

	ILOŚĆ UCZĘSZCZAŃ		
	chłopcy	dziewczęta	Razem
Zabawy dowolne	565159	252801	604940
„ zorganizowane	84447	77918	162565
Gimnastyka metodyczna	4127	5480	9607
„ szkolna	7015	11058	18051
„ przygotowawcza	2787	3784	6571
Slizgawka	21427	6590	28017
Śpiew chóralny ogółem	3076	—	3076
Orkiestra	1781	—	1781
Różne	2518	—	2518
Ogółem w r. 1917	492115	344611	836726

B) ilości dzieci, którym wydano pożywienie

na zabawach dowolnych	86300 porcyi
na zabawach zorganizowanych	42680 „
na gimnastyce i t. p.	26220 „
Ogółem w r. 1917 r.	155200 porcyi

Zestawił dr. *St. Karp Rottermund.*

Warszawa, w lutym 1918 r

Winien

Rachunek rozchodów

1917 r.	I. Administracja.		Mk.	l.	Mk.	l.	Mk.	l.	
31 Grudnia	Lokal		864	—					
	Opał i światło		255	92					
	Główny kierownik, buchalter, magazynier, kancelistka, woźny		6114	45					
	Wydatki kancelaryjne		472	55					
	Ubezpieczenie od ognia		237	50					
	Reperacje budynków		183	60	8127	80			
	Dozór lekarski		—	—	1706	56	10154	56	
	II. Zabawy.								
	Dopełnienie przyrządów:								
	a) zakup przyrządów nowych		584	55					
	b) reperacja przyrządów		591	50	979	05			
	Slizgawka		—	—	506	89			
	Pięć ogrodów		—	—	18055	40			
	Zajęcia w w hali zimowej (gi- mnastyka, śpiew, muzyka)		—	—	4779	10			
Zywność		—	—	5800	72				
Wydatki nadzwyczajne		—	—	1078	46	50979	62		
						41115	98		
III. Różne.									
Różnica kursu przy zamianie rubli na marki				292	—				
Bank handlowy za potrącenie na podatek skarbowy				15	51				
Księgarnia „Wende i Ska“ za różnicę kursu				2	12				
<i>Procenty:</i>									
a) podatek hipoteczny opłaco- ny w 1917 r.		2791	50						
b) strata na na kursie przy o- płacie % przez dłużników hy- potecznych		110	45	2904	95				
„Wydawnictwo“ „Grp i Zabawy“ „Gimnastyka Metodyczna“		99	54						
Rachunkowi Inwentarza za za- czerpnięte na wydawnictwo brozury 15-lecia		1	11	100	98	5315	56		
Funduszowi budowlanemu za dopisanie przewyżki w 1917 r. dochodu nad rozchód.						741	70		
						974	98		
						46146	22		

Stan czynny.

B I

1917 r.		Mk.	f.	Mk.	f.
Grudnia 31	Sumy hipoteczne			648000	—
	Kasa	3682	72		
	Bank handlowy	2268	86		
	Papiery procentowe	4927	50		
	Pozycje przejściowe	404	11	11285	19
	Budynki	10162	25		
	Ruchomości	5221	54		
	Urządzenie ogr. Floryańskiego		2	16	
	Wydawnictwa własne	2094	97	17480	92
				676764	11

L A N S

Stan bierny

		Mk.	f.	Mk.	f.
1917 r.					
Grudnia 31	Sumy legowane			648000	—
	Fundusz budowlany	8013	40		
	Pozycje przejściowe (w tem procenta pobrane w 1917 r. a przypadające na 1918 r. w sumie 3186 marek)	3269	79	11283	19
	Inwentarz			17480	92
				676764	11

Niżej podpisani członkowie Komisji Rewizyjnej Warszawskiego Towarzystwa Hygienicznego sprawdzili księgi Ogrodów im. W. E. Raua i porównawszy je z dowodami znaleźli wszystko w należytem porządku.

Adam Przyborowski
J. Rutkowski
St. Scholtze

Warszawa, 17 Kwietnia 1918 r.

Budżet na rok 1918 Ogrodów im. W. E. RAUA.

PRZYCHÓD.

6% od 300,000 rb. w ciągu 1917 r. rb. 18,000, licząc po kursie 216, czyni Mk. 38.880

ROZCHÓD.

I. Administracja.

1. Lokal	Mk.	864.—	
2. Opał i światło	„	400.—	
3. Buchalter i magazynier	„	1800.—	
4. Kancelistka	„	1200.—	
5. Woźny	„	1056.—	
6. Wydatki kancelaryjne	„	600.—	
7. Główny kierownik	„	2256.—	
8. Lekarz ogrodów	„	1752.—	
9. Asekuracja	„	300.—	Mk. 10,228

II. Zabawy.

1. Dopełnienie przyrzędów.	Mk.	1000.—	
2. Ślizgawka	„	200.—	
3. Pięć ogrodów:			
a) przewodnicy		2.500	
b) służba		800	
c) różne		300	
		<u>3.600</u>	
	Mk.	18000.—	
4. Zajęcia w hali zimowej (gimnastyka, śpiew, muzyka itp.).	Mk.	4000.—	
5. Pozywienie i zawody	„	5200.—	
6. Wydatki nadzwyczajne	„	252.—	Mk. 28,632

Razem . Mk. 38.880

- UWAGA.
1. Komitet zastrzega sobie możność przenoszenia wydatków z jednej pozycji do drugiej, oraz zaznacza, iż oprócz sumy wyszczególnionej ma do dyspozycji Fundusz rezerwowy, t. zw. budowlany, w sumie mk. 6883 f. 42, rozporządzenie tym funduszem Komitet zastrzega sobie również w razie mogącej się zdarzyć potrzeby.
 2. W razie, gdyby władze okupacyjne nie zwolniły w roku przyszłym od opłaty podatku od sum hipotecznych, przewidywanem jest zredukowanie, lub całkowite zniesienie niektórych pozycji.
 3. Toż samo dotyczy wypadku nieregularnego wpływu procentów.

SPRAWOZDANIE ZA ROK 1917

Z DZIAŁALNOŚCI

Instytutu Hygieny Dziecięcej im. bar. de LENVALA

w Warszawie, przy ul. Litewskiej № 16.

Skład Komitetu, kierującego sprawami Instytutu, był w roku 1917 następujący: 1) p. dr Jan Bączkiewicz — przewodniczący, 2) hr. Izidor Colonna-Czosnowski, 3) p. Jadwiga Chrząszczewska, 4) p. Naczelnik Kazimierz Koralewski — zastępca przewodniczącego, 5) p. mec. J. Kulwiec — sekretarz, 6) p. inż. Jan Jeziorański, 7) p. inż. arch. Franciszek Lilpop, 8) pastor August Loth, 9) ks. Jan Mauersberger, 10) p. Marja Mokiejewska, 11) p. rejent Waclaw Dominik Paszkowski, 12) p. Tadeusz Piasecki — skarbnik, 13) p. Halina z Lilpopów Riedlowa, 14) p. Jadwiga Sikorska, 15) p. mecenasowa Stefania Smogorzewska. W ciągu roku 1917 ustąpili z braku czasu następujący Członkowie Komitetu: 1) p. Jadwiga Chrząszczewska, 2) p. Marja Mokiejewska, 3) p. mec. Stefania Smogorzewska (z powodu wyjazdu), 4) p. mec. Bronisław Sobolewski i 5) dr med. Alfred Sokolowski; wobec tego w końcu roku 1917 było tylko 15 Członków w Komitecie, czyli pozostawało 7 miejsc nieobsadzonych. Pastor Loth i w ciągu r. 1917 wciąż jeszcze przebywał na wygnaniu w Rosji od początku wojny. Po śmierci delegata Rady Tow. Hyg. dr K. Chełchowskiego stanowisko to objął z decyzji Rady Tow. Hyg. dr H. Kucharzewski.

Komitet w ciągu r. 1917 odbył 5 posiedzenia plenarne, a poza tem parę zebrań w komplecie zmniejszonym, mającym, zgodnie z postanowieniem Komitetu, prawo decydowania doradczego w sprawach mniej ważnych.

Dyrektorem Instytutu jest od r. 1917 dr Zbigniew Paderewski; w dziale gospodarczym pracowali: 1) dwie Siostry Miłosierdzia i jedna osoba świecka, jako pomocnica Sióstr, 2) jedna księgowa (buchalterka), 3) pięć kobiet i dwu mężczyzn — jako służba niższa. W dziale higieniczno-lekarskim pracowało ośmiu lekarzy (1 kobieta i 7 mężczyzn) i 5 osoby w dziale odontologicznym (2 kobiety i 1 mężczyzna).

Pań Opiekunek w r. 1917 było zaledwie sześć; a mianowicie: 1) p. Marya Czarnocka, 2) p. Celina Drzażdżyńska, 3) p. Eugenia Holtzówna, 4) p. Stefania Smogorzewska, 5) p. Wacława Starnawska i 6) p. Ludwika Tyszkowa. Liczba Pań Opiekunek, ofiarowujących czas swój i pracę dla Instytutu, jest bezwzględnie niewystarczająca.

W ciągu całego roku 1917 wszystkie działy Instytutu były czynne; atoli wydajność pracy w poszczególnych działach, z nielicznymi wyjątkami, spadła w porównaniu z r. 1916, aczkolwiek naogół przewyższała wydajność z lat 1914 i 1915. Na to zmniejszenie wydajności w r. 1917 wpływały różnorodne, a niezależne od Instytutu czynniki; najważniejszym z nich jest coraz większe zubożenie ludności m. Warszawy; już nawet tak drobne zapłaty, jakie Instytut pobiera za zabiegi około dziatwy, stają się ciężarem zbyt wielkim, by go klienci Instytutu ponieść dla swej dziatwy zdołali; a w myśl i zgodnie z najszlachetniejszą wolą Założyciela Instytutu nie wykonywa się dziatwie w Instytucie żadnego zabiegu za darmo, lecz jedynie za najskromniejszą bodaj opłatą, która nie pokrywa nawet czarnej części przeciętnego kosztu własnego, ale którą zalecił Założyciel Instytutu pobierać w wysoce pedagogicznym i uszlachetniającym celu! Poza tym najważniejszym ogólnym powodem na zmniejszenie frekwencji wpłynęły a) w dziale porad dentystycznych—utworzenie lecznicy bezpłatnej dentystycznej przy Sekcji Hygieny Szkolnej Wydziału Szkolnego m. st. Warszawy; b) w dziale gimnastyki higienicznej spadek frekwencji wypływa z tego, iż jedne szkoły i ochrony zdobyły się na utworzenie własnej hali gimnastycznej, inne, natomiast, utrzymujące się ze składek prywatnych zreszeń, wobec ogólnego zubożenia, a więc zmniejszenia ofiar, musiały ograniczyć do minimum swe wydatki; oba powyższe czynniki wpłynęły jednako na zmniejszenie liczby dziatwy, gimnastykującej się w hali Instytutu; c) liczba szczepień spadła do $\frac{1}{4}$ w porównaniu z r. 1916; wpłynęły na to przymusowe masowe szczepienia, dokonane z nakazu władz niemieckich w latach 1915 i 1916; d) liczba kąpiei także nieco spadła od r. 1916; na to złożyło się z jednej strony urządzenie przez Sekcję Hygieny Szkolnej szeregu całego kąpielisk dla dziatwy szkolnej; drugą przyczyną zmniejszenia liczby wydanych w Instytucie kąpiei było ograniczenie dni kąpielowych do 2—3 na tydzień, oraz zupełne zamknięcie działu kąpielowego w ciągu trzech miesięcy letnich. Do ograniczeń tych zmuszała potrzeba wielkiego oszczędzania opału wobec znakomitego, bo do 60% dochodzącego zużyczenia normy koks, którą wolno było w Zakładach gazowych zakupić na potrzeby Instytutu; e) nakoniec w dziale chorób

skórnych liczba porad spadła bardzo znacznie z powodu niemożności wydawania niepomiarnej ilości maści wobec dotkliwego braku tłuszczów, stanowiących podstawę maści; świerzba była najczęstszą z chorób skórnych u dzieci, szukającej pomocy w Instytucie; leczenie choroby tej sposobem ambulatoryjnym, przez wydanie maści i udzielenie wskazówek, miało się z logiką, bo nie prowadziło do celu; plan racjonalnego leczenia świerzby opracował dr Wesolowski, lekarz działu chorób skórnych w Instytucie; zarząd Instytutu przesłał ów plan postępowania do Sekcji Szkolnej przy Wydziale Szkolnym i do Urzędu Zdrowia; Urząd Zdrowia zastosował racjonalniejszy sposób walki z panującą się świerzba, lecząc spolem w szpitalach i ambulatoryjnie całe zarażone rodziny, a nie jedynie poszczególne z tych rodzin osobniki; oczywiście to odbić się musiało ujemnie na frekwencji w tym dziale w Instytucie, ale natomiast dodatnio na ogólnych wynikach walki ze świerzba.

Inne działy w Instytucie albo utrzymały się mniej więcej na wysokości liczb z r. 1916, czyli przewyższyły frekwencję z kilku nieraz lat poprzednich, albo prześcignęły nawet r. 1916, a więc i szereg lat poprzednich; tyczy się to w dziale higienicznym „Kropki mleka“, w której wydano 20575 litrów mleka sterylizowanego w 41150 półlitrowych butelkach, hermetycznie zamkniętych, co odpowiada 102875 dawnym buteleczkom, mieszczącym w sobie po 200 gramów mleka; tak wielkiej liczby butelek z mlekiem Instytut nie wydał od r. 1909. Wobec szalonej drożyzny i braku mleka na rynku, wobec braku wszelkich innych istotnie pożywnych pokarmów, to podniesienie wydawanej ilości mleka stanowi bezwzględnie wielką zasługę Instytutu; mleko otrzymuje dzieci na podstawie zaleceń i pod kontrolą lekarza, a po sprawdzeniu stanu majątkowego rodziców. Ilość ta mleka jest kroplą w morzu nędzy i potrzeb dzieci, ale nawet ta „kropka“ doprowadza finance Instytutu do ruiny, stanowi bowiem przeszło $\frac{1}{3}$ część ogólnej sumy wydatków Instytutu.

Liczba ogólna porad w dziale leczniczym doszła do najwyższej cyfry za cały czternastoletni okres istnienia Instytutu, w chorobach wewnętrznych liczba porad zajmuje co do wysokości swej II miejsce, a w chorobach chirurgicznych — IV miejsce w ciągu piętnastolecia. Również i liczba wydanych dzieciom leków jest bardzo wysoką; zajmuje w odpowiedniej rubryce drugie z kolei miejsce za cały czas trwania Instytutu.

Z zestawień powyższych wypadła, iż najwyższe cyfry osiągnęły działy czysto filantropijne działalności Instytutu, a więc „Kropka mleka“ i dział porad leczniczych; frekwencja zaś działu higienicznego spadła.

Zjawisko to jest najlepszym sprawdzianem coraż wzrastającej nędzy. Ludność uboga nie może obecnie marzyć o higienie; clodzi jej już tylko o zachowanie bytu.

A tymczasem to zubożenie ogólne odbija się strasznie na zasobach materialnych Instytutu; ofiary jednostek, zapomogi od instytucji przestały napływać; oszczędności z lat poprzednich, które powstały dzięki hojnym zasilkom z funduszków, składanych czasu pierwszych dwu lat wojny na zaspokojenie potrzeb ubogiej ludności, wyczerpały się; wpłynęła na to, mimo najszerzej stosowanej oszczędności, wzrastająca niepomiernie szybko drożyna wszystkiego: i żywności, i opału, i mydła, i leków; już w połowie roku sprawozdawczego zarząd Instytutu, patrząc w przyszłość, musiał postawić sobie pytanie, co począć by choć w najskromniejszych rozmiarach utrzymać tę placówkę walki z nędzą i chorobą.

Na posiedzeniu plenarnem w drugiej połowie roku 1917 Komitet Instytutu postanowił bądź jak bądź wytrwać na stanowisku, starać się przetrzymać te ciężkie chwile, ograniczając z musu do minimum czynności i zabiegi, byle tylko nie zamykać całkowicie podwojów przed szukającymi ratunku dziećmi. I oto brak funduszków zmusił Komitet do postanowienia zwinięcia tych działów, które wykazują mniejszą frekwencyę, a dają duże niedobory; zadecydowano przeto zamknąć dział dentystryczny, oraz wszystkie działy lecznicze z wyjątkiem działu chorób wewnętrznych, jako mającego największy zastęp pacjentów. Prócz tego postanowiono ograniczyć liczbę kąpiei, wyznaczając tylko 2—5 dni w tygodniu na kąpiel, oraz zmniejszyć ilość wydawanego mleka. Z ciężkiem sercem decydowano się na takie uchwały, ale twarda konieczność zmuszała do tego. Polecono o tych postanowieniach uprzedzić pracujących lekarzy, odontologów, a także i te jednostki ze służby niższej, które ze względów oszczędności przymusowej musiały tracić pracę w Instytucie. Ale poczucie obywatelskie wielu pracowników zmniejszyło tę katastrofę: zaofiarowali oni działwie swą pracę bezinteresownie; dzięki tym porywom szlachetnym serc, będą czynnymi w roku 1918 i dział odontologiczny, i dział chirurgiczny, i dział chorób uszu, nosa i gardła.

Ze swej strony członkowie Komitetu wyzyskali wszystkie swe wpływy, by zdobyć większe zapomogi od miasta; i oto od 1 Października r. 1917 Magistrat m. stol. Warszawy podniósł swą zapomogą o 640 marek miesięcznie, czyli nadal Instytut ma otrzymywać od Magistratu zapomogi 12000 mk. rocznie. Następnie WP. W. Janasz, dyrektor „Komisji Ratowania Dzieci“ raczył przyobieczać od Stycznia r. 1918 zasilkę w postaci 480 pu-

szek mleka zgęszczonego miesięcznie, co pozwoli w przyszłości Instytutowi zmniejszyć wydatki na zakup mleka, nie ograniczając mimo to liczby dziatwy, która z mleka korzysta.

Niestety jednak widoki na możliwość dalszego utrzymania takiej placówki kulturalnej jaką stanowi Instytut, są nadzwyczaj nikłe. Dochód za rok sprawozdawczy sięga zaledwie 22256 mk. 86 fen., gdy rozchód wynosi 46690 mk. 85 fen., czyli przekroczył preliminowaną w budżecie sumę o mniej więcej 5500 mk.; niedobór wykazuje 24453 mk. 99 fen.; niedobór zatem przewyższa dochód o 2177 mk. 13 fen. i to mimo wszelkie oszczędności, mimo decydowanie się jedynie na najniezbędniejsze wydatki, bez których wprost już Instytut obejść się nie mógł.

Ofiary na Instytut wynoszą w r. 1917 zaledwie 7057 mk. 64 fen.; czyli po odliczeniu zapomogi Magistratu w sumie 5060 marek, reszta ofiar na Instytut w gotówce sięga zaledwie 1977 mk. 64 fen. Ofiary na „Kroplę mleka“ przy Instytucie, na tę najdawniejszą w Królestwie instytucję „Kropki mleka“, wynoszą za rok sprawozdawczy ogółem 224 mk. 99 fen., gdy na zakup mleka do swej „Kropki mleka“ Instytut w r. 1917 wydał 20456 marek.

Bilans Instytutu na 31 Grudnia 1917 przedstawia jedynie 5029 mk. 05 fen. gotówki rozporządzałnej, bądź w kasie Instytutu, bądź na rachunkach czekowych w bankach umieszczonej; resztę gotówki stanowią papiery procentowe w sumie 48569 mk. 55 fen.; z tego 45200 marek odchodzi na kapitał żelazny, a więc nietykalny; pozostałe 5569 mk. 55 fen., jako oszczędności z kapitału budowlanego, mogą w ostateczności zostać użyte na pokrycie potrzeb bieżących Instytutu; ogółem przeto za rok 1918 pozostaje rozporządzałnej gotówki 10598 mk. 58 fen. A tymczasem projekt budżetu na rok 1918, przy ogólnych wydatkach w sumie 65498 marek, przewiduje niedoboru ogółem 27543 marki; na to ma Instytut gotówki rozporządzałnej 10598 mk., czyli pozostaje do pokrycia około 17000 mrk.

Ofiarność społeczeństwa, wyczerpanego finansowo i podupadłego z powodu wojny, zmniejsza się stopniowo; trudno przypuszczać, by niespodzianie wzrosła do tyła, iżby pokryła niedobór; dochody stale również nie podniosą się powyżej norm, przewidzianych w projekcie budżetu. Pozostaje jedno wyjście—zapobiegliwa praca Komisji dochodów niestających w kierunku wyznalezienia źródła, któreby zasilalo Kasę Instytutu; jeżeli i ta nadzieja zawiedzie, Instytut przed końcem roku 1918, a w piętnastym roku swej pracy, będzie musiał zamknąć swe podwoje przed dziatwą, coraz natarczywiej kołatającą o pomoc, o ratunek dla zagrożonego przez okropności wojny istnienia swego.

Wykaz ofiar na Instytut Hygieny Dziecięcej.

a) Ofiary w pieniądzu.

Mk.	fen.	
5060	—	Magistrat m. Warszawy.
750	—	Tow. Przeciwgruźlicze.
228	—	WP. Dr. Wesołowski.
216	—	WP. E. Gerlach.
216	—	Cukrownia „Brześć kujawski“.
125	—	Warsz. Tow. Ubezpieczeń.
80	—	Warsz. Tow. Pożyczkowe.
54	—	WPani Roesnerowa.
54	—	Brauman i Ćwirko.
43	20	WPani Natansonowa.
43	20	Warsz. Tow. „Przezorność“.
45	42	Wyjęto z puszek.
32	40	WP. J. Franaszek.
25	92	WPani J. Fuchsowa.
21	60	WP. A. R.
12	50	WPani S. Smogorzewska.
10	80	WPani L. Tyszkowa.
10	80	WPani M. Czarnocka.
6	48	WP. F. Kamiński.
2	16	WPani Szulcówna.
2	16	WPani H. Dotężanka.
<hr/>		
7037	64	

b) Ofiary na „Kroplę Mleka“.

205	55	Uczennice pensyi WP. Tymińskiej.
5	—	Zebrane przez WP. S. Smogorzewską.
6	48	WPani Myszkowska.
2	16	WP. Dr. Wesołowski.
<hr/>		
219	19	

c) Ofiary w naturze.

Rada Główna Opiekuńcza 96 puszek mleka.

Uczennice pensyi WP. Tymińskiej: 10 koszulek, 8 sukienek, 6 fartuszków.

Apteka WP.	F. Kucińskiego	bonów na lekarstwo	100
"	"	"	60
"	"	"	50
"	"	"	50
"	"	"	50
"	"	do przeniesienia	<hr/> 310

Apteka WP. Malinowskiego	z przeniesienia	310
	bonów na lekarstwo	25
” ” Klawego	” ”	25
” ” Bukowskiego	” ”	25
” ” Modlińskiego i Lilpopa	” ”	20
” ” F. Karpińskiego	” ”	20
” ” Klickiego i Maderskiego	” ”	24
	ogółem bonów	<u>449</u>

Instytut D-ra Tchórznickiego 550 fl. limfy ospowej.
Tow. Naukowe 48 fl. surowicy przeciwbłonicznej.
WP. Gliński 1 butelkę atramentu.
WP. K. Koralewski 2 pudełka mleka „Liberina“.

Zestawienie dochodów

Dochody.	Mk. fen.	Mk. fen.
Ofiary ogólne	7057 65	
„ na „Kroplę mleka“	219 20	
„ w naturze, ocenione na	199 20	7456 05
Sprzedż biletów na porady i zabiegi		6396 55
Sprzedż mleka		7171 50
Procenty od rachunków bankowych		601 91
Zysk na różnicy kursu rubli		650 85
Niedobór roku sprawozdawczego		24435 99
		46690 85

Bilans Instytutu Hygieny Dzie

	Mk. fen.	Mk. fen.
Kasa		1847 14
Nieruchomość		152008 50
Rachunki w bankach: Bank Handlowy w Warszawie	1974 89	
Bank Towarzystw Spółdzielczych	1207 —	5181 89
Ruchomości i urządzenia		11056 25
Bielizna		2050 75
Straty wojenne		1112 55
Zaliczenia pracującym		500 —
Papiery procentowe: cena kupna rb. 27700. 5% L. Z. m. Warszawy		48569 55
Niedobory		6732 19
		226838 82

i rozchodów za rok 1917.

R o z c h o d y.	Mk. fen.	Mk. fen.
Pensye i utrzymanie personelu		13851 70
Opał i światło		4560 21
Lekarstwa i środki opatrunkowe		5680 95
Mleko dla „Kropki mleka“		20436 —
Podatki i opłaty różne		2947 20
Materyały piśmienne		126 10
Amortyzacja ruchomości i bielizny		1308 69
_____	_____	46690 85
_____	_____	_____

cięcej na 31 Grudnia 1917 r.

	Mk. fen.	Mk. fen.
Kapitał zakładowy	52400 —	
„ budowlany	132685 90	
„ żelazny	45200	
„ amortyzacyjny	16594 34	224878 24
Sumy przechodnie		1960 58
_____	_____	_____
_____	_____	226838 82
_____	_____	_____

Projekt budżetu Instytutu Hygieny Dzie-

D O C H Ó D.	Mk. fen.	Mk. fen.
Procenty		
5 ^o /o od rb. 27700 w 5 ^o /o L.Z.m.W.—7 ¹ / ₂ ^o /o pod-	2767 16	
2 ^o /o od rachunków bieżących	32 84	2800 —
Oliary na Instytut		1000 —
Zapomoga z Magistratu		12000 —
Oplata za bilety do dz. leczniczego:		
w ambulatoryum wewnętrznem.	3500 —	
w przychodni przeciwgruźliczej	125 —	3625 —
Oplata za bilety do dz. higien.		
za kąpiele	2500 —	
„ porady dentystyczne	300 —	
„ szczepienie ospy	200 —	
„ gimnastykę.	30 —	3030 —
„Kropla mleka“		
z ofiar	200 —	
ze sprzedaży mleka.	13500 —	13700 —
Przewidywany niedobór		27343 —
Razem		63498 —

NB. Komitet zastrzega sobie prawo przenoszenia w ciągu roku, w miarę potrzeby, sum budżetowych z jednej pozycji do

cięcej im. barona de Lenvala na r. 1918

	Mk. fen.	Mk. fen.
R O Z C H Ó D.		
Ogrzewanie gmachu i wody do kąpieli		6000 —
Pensya lekarza zarządzającego	1200 —	
„ 1 lekarza w dz. chorób. wewn.	1750 —	
„ 1 dentytki	360 —	
„ 1 księgowej	480 —	
„ 3 Sióstr Miłosierdzia	720 —	
„ stróża domu i palacza	900 —	
„ woźnego	900 —	
„ stróża nocnego	90 —	
„ służby	960 —	7360 —
Utrzymanie 3 Sióstr Miłosierdzia	3600 —	
„ 4 służących	3650 —	
Dodatek świąteczny dla Sióstr	60 —	
„ „ „ służby	128 —	7438 —
Chleb dzieciom przy kąpielach		200 —
Podatki i opłaty		
za wodę	2400 —	
„ gaz	600 —	
ubezpieczenie od ognia	200 —	3200 —
Lekarstwa i materiały opatrunkowe		4000 —
Mleko dla „Kropki Mleka“		31500 —
Amortyzacya bielizny i ruchomości		1200 —
Naprawa i odnowienie ruchomości		500 —
Materiały piśmienne		100 —
Wydatki różne, drobne i nieprzewidziane		2000 —
Razem		63498 —

drugiej, oraz ewentualne przekroczenie budżetu do wysokości 10% sumy, przewidzianej w wydatkach.

Sprawozdanie z działalności Instytutu Higieny

o d d n i a o t w a r c i a t. j. o d

	Rok	Rok	Rok	Rok	Rok
	1903	1904	1905	1906	1907
I. Dział higieniczny.					
Porad dentystycznych udzielono	19	548	1624	1999	1911
Gimnastykowało się dzieci . . .	50	947	907	2188	2084
Szczepień ospy dokonano . . .	4	2193	883	1221	4205
Wykapalo się dzieci (wraz z kubkiem mleka i kromką chleba)	307	14367	34520	44501	37303
Ostrzyżono włosy dzieciom przy kąpeli bezpłatnie	—	875	2087	4411	2814
II. „Kropla Mleka“.					
Wydano butelek mleka wyjalo- wionego po 100—200 grm.	—	35447	174731	145445	134895
Udzielono porad z działu hy- gieny niemowląt	—	—	—	—	—
III. Dział leczniczy.					
Udzielono porad wraz z lekar- stwami lub odpowied. za- biegami chirurgicznymi:					
w dziale wewnętrznym	152	4501	5032	5670	5876
„ przeciwgruźliczym	—	35	43	44	35
„ chirurgicznym	51	634	1105	950	844
„ chorób skórnych	11	187	236	254	353
„ „ nerwowych	4	59	154	84	62
„ „ uszu, nosa i gardła	15	198	185	350	226
„ „ ocznych	9	132	148	152	51
„ „ gimn. leczn.	—	—	—	—	—
Razem	242	5299	6894	7504	5427
Wydano bezpłatnie lekarstw	—	3845	4882	5670	4889
Wydano bonów bezpłatnych na lekarstwa	—	—	—	—	—

Dziecięcej imienia barona de Lenwala.

16 Listopada roku 1903.

Rok	Rok	Rok	Rok	Rok	Rok	Rok	Rok	Rok	Rok
1908	1909	1910	1911	1912	1913	1914	1915	1916	1917
1605	1581	1220	1755	264	2139	1765	1875	6452	2175
2508	2256	2551	3085	2641	579	299	1333	3011	1320
1257	895	1454	1519	973	913	739	1716	1799	419
57140	55061	29553	28263	30836	32946	19179	5234	13857	10529
4948	5448	5477	4358	4070	2020	2209	—	—	—
141693	146701	89851	72816	91046	81055	26012	31964	99500	102875
—	—	—	—	54	253	168	—	—	—
4419	5557	5506	4573	3936	4946	4285	4561	7083	6946
117	557	598	303	787	1299	1115	29	548	663
803	1055	669	1100	1054	946	698	661	226	1039
198	195	117	100	77	81	99	8	548	122
77	111	140	42	85	52	49	31	92	75
168	118	85	90	225	171	121	15	385	245
545	204	224	226	280	183	137	140	197	142
—	52	23	252	667	650	320	—	—	—
6325	7599	6962	6886	7102	8328	6822	5445	9079	9232
5197	6745	5931	5444	5344	6148	5314	5046	8424	8155
—	—	655	487	485	605	506	455	193	449
—	—	6586	5931	5815	6753	5820	5481	8617	8604

Rozkład zajęć w Instytucie Hygieny Dziecięcej
w Warszawie, Litewska Nr. 16.

I. DZIAŁ HYGIENY.

1. *Wydawanie mleka* w „Kropki Mleka“. (Butelczka pół litr. po 40 fen.). Codzienne bez wyłączenia świąt od 8—9 rano.
2. *Kąpiele* po 50 fen. Dla dziewczynek — środy i piątki. Dla chłopców — czwartki i soboty. Od 9 rano do 4 po południu.
3. *Szczepienie ospy*. Po 15 fen. Codziennie, z wyjątkiem świąt—od 10 do 11 rano.
4. *Porady w cierpieniach zębów*. Po 15 fen. — wyjęcie plombowanie, porada. Codziennie, z wyjątkiem świąt, od 2 do 4—p. Majewska.
5. *Gimnastyka higieniczna*. Po 5 fen. Dla dziewczynek—w poniedziałki, środy i piątki. Dla chłopców—we wtorki, czwartki i soboty od 9 do 4 po poł.

II. DZIAŁ LECZNICZY.

Porada lekarska wraz z lekarstwem—50 fenigów.

1. *W chorobach wewnętrznych*. Codziennie, z wyjątkiem świąt—od 9—10 rano Dr Dobrzyński i Dr Kościński.
2. *W chorobach chirurgicznych*. We wtorki, czwartki i soboty—od 9—10 rano Dr Garbowski.

III. PRZYCHODNIA PRZECIWGRUŻLICZA.

Codziennie, z wyjątkiem świąt, 2—3 po poł. Dr Dąbrowski (za opłatą 25 fenigów).

Sprawozdanie Dyrektora Sanatorium „Rudka“

Dra Stanisława Gałęckiego

w roku 1917 *).

W roku wojennym 1917 Sanatorium w Rudce pracowało pod hasłem oszczędności, doprowadzonej do możliwych granic. Zredukowano światło elektryczne do ilości lampek niezbędnie potrzebnych i o godzinie 9 wieczorem wyłączano cały gmach z sieci przewodów. Ażeby zmniejszyć ilość węgla, potrzebną do ogrzewania, skasowano mieszkania personelu służbowego w gospodarczej części gmachu i salę jadalną przeniesiono do świetlicy. Dalo to możność zupełnego skasowania ogrzewania w całej gospodarczej połaci gmachu zakładowego. Trzeba przyznać, że nie odbiło się to korzystnie na tej części zakładu, gdyż w niektórych ubikacjach wdała się wilgoć, w sali jadalnej podczas roztopów wiosennych potworzyły się zacieki — ale taki stan rzeczy wywołany był nieublaganą koniecznością. Z jednej bowiem strony węgiel podrożał o 250%, z drugiej zaś pomimo usilnych zabiegów nie zawsze udawało się otrzymywać wystarczającą ilość tego materiału opalowego. W pierwszym kwartale 1917 roku trzeba było kupować po niesłychanie wysokich cenach drzewo, które w przystosowanych do węgla paleniskach kotłowni systemu lokomobilowego spalało się nadzwyczaj nieekonomicznie. To też pomimo nadzwyczajnej redukcji ogrzewania, koszt opału był bardzo wysoki.

Niekorzystnie też odbija się na ogólnej gospodarce zakładu niemożność należytego odnawiania gmachów i inwentarza ruchomego. Robiło się to tylko, co było konieczne i przy warunkach wojennych wykonalne. Zasoby bielizny wyczerpują się coraz więcej, pościel zużywa się.

Zredukowano do minimum personel, który stosunkowo jest bardzo liczny dzięki temu, że zakład przeznaczony dla 120 chorych, funkcjonuje tylko na 60, gdyż nowo zbudowane skrzydło gmachu nie zostało, niestety przed rozpoczęciem wojny wykonane. Wszystkie zatem ubikacje ogólne, jak sala jadalna, świe-

*) Sprawozdanie rachunkowe podane będzie później.

tlica, maszynownia, pralnia i t. d. są nieproporcjonalnie wielkie w stosunku do liczby chorych, jaka może być przyjęta.

Wobec wzrostu cen produktów spożywczych, zastosowano możliwe oszczędności w żywieniu chorych, o tyle jednak, ażeby ten ważny czynnik leczniczy mógł nadal spełniać swoje zadanie. A zatem głównie zmodyfikowano jakość pożywienia, bacząc pilnie na to, żeby ono co do ilości i co do swego składu było dostateczne. Liczby, wskazujące przyrost wagi, wskazują, że usiłowania, skierowane ku zapewnieniu chorym dostatecznej ilości ciepłostek przy możliwie najmniejszym koszcie, uwieńczone zostały powodzeniem. Potwierdzają to również wyniki lecznicze, które naogół nie były gorsze, niż w latach przedwojennych.

Pomimo jednak krańcowych oszczędności, wydatki z powodu ciągłego podnoszenia się cen artykułów pierwszej potrzeby wzrastały niepomierne, tak że zakładowi stała groziła ruina, którą udało się zażegnać, dzięki osiągniętych z różnych źródeł zapomogom, wyszczególnionym w spisie ofiar.

Do Sanatorium przyjęto ogółem:

w ciągu 1917	chorych	166
w roku 1916 pozostało w zakładzie	"	60
na rok 1918	"	52
Chorzy przebyli w Sanatorium ogółem dni		20642

W niniejszem sprawozdaniu uwzględnimy tych chorych, którzy opuścili zakład w 1917 r.

Takich chorych było 168, w tej liczbie 80 mężczyzn i 88 kobiet.

Mniej niż 30 dni pozostawało w zakładzie	14	chorych
od 30—99 " " "	81	"
" 100—199 " " "	43	"
" 200—299 " " "	19	"
" 300—390 " " "	5	"
Powyżej 400 " " "	6	"

Według wyznań chorzy dzielili się na:

Katolików	149
Ewangelików	9
Żydów	10

Wszyscy pochodzili z Królestwa Polskiego, przytem ze względu na utrudnione porozumiewanie się i podział na okupacje, prawie 80% chorych dostarczyła Warszawa i Ziemia warszawska.

Z reszty kraju przybyła bardzo niewielka liczba osób.

Z Warszawy przybyło	120	chorych
z Ziemi Warszawskiej	14	"
" Łodzi	5	"
" Piotrkowa	1	"
" Ziemi Piotrkowskiej	8	"
" Siedlec	2	"
" Ziemi Siedleckiej	4	"
" Lublina	3	"
" Ziemi Lubelskiej	1	"
" " Płockiej	7	"
" " Kaliskiej	2	"
" Krakowa	1	"

Chorzy, przyjęci do Sanatorium, ewentualnie osoby, lożące na ich utrzymanie uprawiali następujące zawody:

Mężczyźni:		Kobiety:	
Urzędników	23	Nauczycielek	18
Studentów szkół wyższ.	12	Urzędniczek	16
Uczniów	9	Uczennic	7
Handlowców	9	Żon lub córek handlowców	6
Techników i maszynistów	6	" " " urzędników	5
Rzemieślników	5	" " " rzemieślnik.	4
Nauczycieli	3	" " " emerytek	4
Rolników	3	Szwaczek	3
Aktorów	3	Studentki	2
Uczony	1	Sklepowe	2
Lekarz	1	Żon lub córek przemysłowc.	2
Artysta malarz	1	" " " techników	2
Literat	1	" " " nauczycieli	2
Ksiądz	1	Żona przyrodnika	1
Obywatel ziemski	1	" artysty malarza	1
Milicyant	1	" rolnika	1
		" masarza	1
		" stróża	1
		Córka pastora	1
		" gospodyni	1
		" ogrodnika	1
		Lekarka	1
		Siostra Miłosierdzia	1
		Gospodyni	1
		Rysownicza	1
		Laborantka	1
		Telefoniarka	1
		Kwaciarka	1

Jak widzimy z powyższego wyliczenia, kontyngens chorych odpowiadał mniej więcej temu założeniu, jakie było myślą przewodnią inicjatora budowy tego zakładu, ś. p. Teodora Dunina. Niemal wszyscy chorzy rekrutowali się ze sfery mniej zamożnej inteligencji.

Wiek chorych:

Od 11 do 20 lat	.	.	37	chorych
" 21 " 30 "	.	.	75	"
" 31 " 40 "	.	.	37	"
" 41 " 50 "	.	.	11	"
" 51 " 60 "	.	.	4	"
Powyżej 60 lat	.	.	4	"

W ugrupowaniu wieku co do chorych zachodzi podobny stosunek, jak lat poprzednich: przeważała młodzież i ludzie w średnim wieku.

W ciągu ubiegłego roku w zakładzie leczono 167 chorych na gruźlicę płuc, w wielu razach powikłaną innymi cierpieniami tejże natury lub innej. Jedną osobą chora była tylko na niedokrwistość.

Chorych podzielimy na okresy według Turban'a. Nie jest to podział idealny, uwzględnia bowiem tylko obszar płuc, zajęty chorobą, nic zaś nie mówi o jej rodzaju. Ponieważ jednak wszystkie podziały gruźlicy posiadają swoje zalety i wady, zatem zostaniemy przy wzmiankowanym podziale Turban'a, ponieważ może on dać nam przybliżone pojęcie o rodzaju chorych, którzy leczyli się w Sanatorium.

Chorych w 1 okresie było 40

" " 2 " " 65

" " 3 " " 64

Widzimy zatem, że tych chorych, dla których właściwie Sanatorium było przeznaczone, t. j. osób dotkniętych gruźlicą w okresie początkowym lub też dopiero zagrożonych gruźlicą, była najmniejsza ilość. Jakie są powody takiego stanu rzeczy, który powtarza się corocznie od czasu założenia Sanatorium, wyłożyłem obszerniej w sprawozdaniach z lat ubiegłych.

U 112 chorych było chore przeważnie prawe płuco, u 55 zaś lewe.

Wogóle stosunek zachorowań płuc prawego i lewego zachował tę samą cechę charakterystyczną, jaką stwierdziliśmy lat poprzednich, mianowicie, że, im późniejszy jest okres gruźlicy płucnej, tem częściej występują sprawy lewostronne.

W 1 okresie było chore przeważnie prawe płuco u 58 chorych

" 1 " " " " lewe " " 2 "

" 2	"	"	"	"	prawe	"	"	45	"
" 2	"	"	"	"	lewe	"	"	18	"
" 3	"	"	"	"	prawe	"	"	29	"
" 5	"	"	"	"	lewe	"	"	35	"

Obarczenie dziedziczne ze strony jednego lub obojga rodziców zanotowano w 59 przypadkach.

W 32 przypadkach u rodziców była gruźlica

" 2	"	"	"	"	"	"	"	"	i złośliwy nowotwór
" 9	"	"	"	"	"	"	"	"	był złośliwy nowotwór
" 6	"	"	"	"	"	"	"	"	była ciężka umysłowa lub nerwowa choroba.

Obarczenie, t. zw. Brehmerowskie (najmłodsze dzieci z licznego potomstwa) stwierdzono u 50 chorych, t. j. 29%

Wyniki leczenia.

Leczenie chorych polegało, jak i lat poprzednich, na systematycznym stosowaniu metody higieniczno-dyetycznej, oraz zabiegów wodolecznicznych. Pomimo braku odpowiednich urządzeń, które planowane są w nowozabudowanym, lecz dotychczas nieczynnym skrzydle, zalecaliśmy w wielu przypadkach kąpiele słoneczne, które okazały się bardzo skutecznymi, zwłaszcza przy gruźlicy jelit.

Stosowaliśmy za to w odpowiednich przypadkach zabieg t. zw. sztucznej odmy. Wyniki stosowania odmy sztucznej są, jak i lat ubiegłych, nader zachęcające.

Zwyczajem ogólnie przyjętym przy ocenie wyników leczenia nie przyjmuje się pod uwagę chorych, którzy przebyli w Sanatorium mniej, niż 50 dni, gdyż leczenie gruźlicy wymaga dłuższego czasu i w ciągu tak krótkiego okresu niepodobna się zorientować co do wyniku kuracji. Takich chorych w roku sprawozdawczym mieliśmy 14, zatem niniejsza część sprawozdania obejmuje resztę, t. j. 154 chorych na gruźlicę płuc.

Przyrost wagi notowaliśmy u 113, czyli 73,4%, a mianowicie:

Od 2— 5 funtów	przybyło	34	chorym
" 6—10	"	27	"
" 11—15	"	26	"
" 16—20	"	16	"
" 21—25	"	4	"
" 26—30	"	2	"
" 30—55	"	—	"
" 35—40	"	2	"
Wyżej 40	"	2	"

Gorączkowało po przyjeździe do zakładu 132 chorych, czyli 85,7%.

Gorączkę do 37,5 miało	58	chorych	
z tej liczby straciło gorączkę	38	"	czyli 57 ^o / _o
Gorączkę od 37,6 do 38,5 miało	46	"	
z tej liczby straciło gorączkę	19	"	41 ^o / _o
Gorączkę powyżej 38,5 miało	26	"	
z tej liczby straciło gorączkę	9	"	32 ^o / _o

Laseczniki Kocha w płwocinie stwierdzono u 36 czyli u 31°/_o, u 14 czyli u 29°/_o tych chorych laseczników w płwocinie przed wyjazdem z zakładu nie znaleziono.

Przy ocenie wyników leczenia gruźlicy płucnej unikać będziemy, jak i w latach poprzednich, terminu „wyleczenie” nawet z dodatkiem „w sensie Brehmerowskim”, gruźlica bowiem jest chorobą, przy której zupełne wyleczenie w ścisłym sensie występuje rzadko i trudne jest do osiągnięcia; w każdym jednak razie wymaga ona bardzo długiego czasu. Póki osobnik, uważany przez nas za wyleczonego, nie zda egzaminu z kilkoletniej sprawności płuc przy zwykłym trybie życia i przy zajęciu, dopóty nie mamy prawa uważać go za bezwarunkowo wyleczonego.

Z tego powodu używać będziemy, jak poprzednio, określenia „znaczna poprawa”, gdy chory zupełnie pozbył się gorączki i stan bezgorączkowy trwał czas dłuższy, stan ogólny poprawił się tak dalece, że chory podmiotowo czuje się zupełnie zdrowym, a w płucach wystąpiły objawy, pozwalające wnioskować, że sprawa gojenia się płuc uczyniła wybitne postępy i że gruźlica płuc u danego osobnika przestała być czynną.

W przypadkach zaś, gdy, bądź z powodu zbyt rozległych i ciężkich spraw w płucach, albo też wskutek zbyt krótkiego pobytu w zakładzie, udało się osiągnąć poprawę stanu ogólnego i pewną poprawę w płucach, notowaliśmy „poprawa zdrowia”. Samego tylko przyrostu na wadze bez wyraźnej poprawy stanu ogólnego i płuc za poprawę stanu zdrowia nie uważamy.

Tablica wyników leczenia.

	znaczna poprawa	u 13	chorych t. j. u 32 ^o / _o ogółem
w 1 okr.	poprawa	„ 23	„ „ 58 ^o / _o poprawa
	bez poprawy	„ 4	„ „ 10 ^o / _o u 90 ^o / _o
	znaczna poprawa	„ 19	„ „ 32 ogółem
w 2 okr.	poprawa	„ 34	„ „ 58 poprawa
	bez poprawy	„ 5	„ „ 8,5 u 90 ^o / _o
	zmarło	„ 1	„ „ 1,7
	znaczna poprawa	„ 7	„ „ 13 ^o / _o ogółem
w 3 okr.	poprawa	„ 27	„ „ 49 ^o / _o poprawa
	bez poprawy	„ 16	„ „ 29 ^o / _o u 52 ^o / _o
	zmarło	„ 5	chorych t. j. 9 ^o / _o

Ogółem, poprawę zdrowia osiągnęło 80% chorych. A zatem w roku sprawozdawczym ogólny odsetek popraw pomimo znacznych oszczędności wojennych był większy, niż lat ubiegłych. Z podziału chorych na okresy nie da się wyprowadzić wniosku, że mieliśmy w zakładzie większy kontyngens lżej chorych, niż w latach ubiegłych, przeciwnie nawet, ilość ciężko chorych znacznie wzrosła. Poważnie przyczynił się do takowego stanu rzeczy wzrost, odsetka popraw, w 5 okresie gruźlicy, co zawdzięczamy stosowaniu szluczej odmy.

W porównaniu z latami ubiegłymi znacznie lepsze wyniki osiągnięto przy gruźlicy kiszek. Wprawdzie na 15 przypadków tej choroby zanotowaliśmy poprawę tylko u 5 chorych; dawniej jednak takie pomyślne wyniki były tylko sporadyczne. Sądzę, że przypisać to należy stosowanym w lecie kąpielom słonecznym, które przy tej postaci gruźlicy wywierają niewątpliwą wpływ dobroczynny.

W życiu wewnętrznem Sanatorium wybitniejsze zmiany nie zaszły. Asystent H. Guoiński w Październiku ustąpił ze stanowiska i do końca roku zakład pozostawał bez asystenta.

Życie towarzyskie wśród chorych ze względu na stosunki wojenne mało było ożywione. Parę przedstawicieli amatorskich na miejscowej scenie, kilka wieczorów, poświęconych obchodom rocznic dziejowych—oto wszystko.

Pomyślnie rozwijały się istniejące w zakładzie zrzeszenia chorych: kółko czytelniane zabiegało około powiększenia księgozbioru, kółko miłośników fotografii też nie próżnowało. Największy zaś obrót pieniężny przypadł w udziale kółu samopomocy chorych, które udzieliło zapomogi 11 osobom na ogólną sumę 514 marek.

SPRAWOZDANIE ZA ROK 1917
Z DZIAŁALNOŚCI

Kujawskiego Oddziału Warszawskiego Towarzystwa Hygienicznego.

Kujawski Oddział Warszawskiego Towarzystwa Hygienicznego w r. 1917 szedł wykniętą poprzednio już drogą. Był to rok drugi działalności po wznowieniu czynności podczas wojny.

Działalność Towarzystwa rozciągała się na te same dziedziny higieny, jak i w roku poprzednim. Główną troską Towarzystwa było zorganizowanie ogródków dziecińczych, któreby pozwoliły ubogiej dźiatwie spędzić parę godzin dziennie na świeżem powietrzu, przy grach ruchowych. Dzięki uczynności p. Ludwika Sterna, Towarzystwo otrzymało bezpłatnie na zabawy obszerny plac na rogu ul. Wspólnej i Gęsiej. Do prowadzenia ogródków zaangażowana została specjalna kierowniczką z ogrodów im. Rana w Warszawie, p. Helena Filipowiczówna, która przy pomocy p. Kaliszakówny, znakomicie prowadziła zabawy. Niestety, jednak z 500 zapisanych początkowo dzieci zaledwie połowa korzystała z zabaw, pomimo że zabawy były bardzo urozmaicone. Kierowniczką cieszyła się wyjątkowem uznaniem i popularnością wśród dźiatwy. Małą frekwencyę wytłomaczyć można jedynie ogólnym niedostatkiem panującym wśród ludności.

Prowadzenie ogródków pochłonęło sumę Mk. 638 fen. 35, które całkowicie pokryte zostały, w części przez ks. J. St. Żaka procentem od zadeklarowanej na rzecz ogródków sumy, w części ofiarami jednorazowemi Zarządu Kursów Handlowych w Włocławku, Zarządu Akc. Cukrowni Brześć Kujawski, Zarządu Tow. Akc. Fabryki Cukru Dobre oraz ofiarami członków Zarządu naszego Towarzystwa pp. H. Mühsama i Jana Gutkowskiego.

Zarząd, chcąc postawić sprawę ogródków dziecięcych im. Królowej Jadwigi na trwalszych podstawach, zabiega o otrzymanie na własność odpowiedniego placu, pożądanego w dzielnicach robotniczych, gdzie możnaby wznieść budynki stałe, umożliwiające prowadzenie zabaw podczas deszczu a nawet jesienią. Dla posiadaczy placów nastęrcza się doskonala sposobność okazania pomocy społeczeństwu.

Kąpiele ludowe przy ul. Biskupiej, stanowiące własność

Towarzystwa, były przez cały okres sprawozdawczy eksploatowane przez miasto i oddawały jako zakład dezynfekcyjny nieobliczalne korzyści przy zwalczaniu epidemii tyfusu płamistego.

Magistrat na posiedzeniu Rady Miejskiej wystąpił z życzeniem omówienia sposobu dalszego eksploatowania kąpieli z Zarządem Tow. Hygienicznego; z różnych jednak względów dotąd do wymiany poglądów jeszcze nie doszło.

Natomiast kosztem około rb. 2000 udało się Towarzystwu pobudować szkołę pływania na Wiśle. Suma dość znaczna ze względu na niebywale wysokie ceny drzewa i robocizny, wszelkie zaś starania o uzyskanie bezpłatnie potrzebnego drzewa z lasów rządowych niestety spetzły na niczem. Całkowity fundusz potrzebny na budowę szkoły pływania zaczerpnięty został z funduszków, nie będących własnością Towarzystwa, tak że udział nasz w tej budowie ograniczył się jedynie sumą Rb. 76.20, stanowiącą przewyżkę rachunków nad dysponowaną sumę.

Szkoła pływania oddana została bezpłatnie do eksploatacji Włocławskiemu Towarzystwu Wioślarskiemu. W ubiegłym sezonie z powodu opóźnionego ukończenia budowy liczba kąpiących się nie była zbyt wielką i Tow. Wioślarskie musiało ponieść kilkusetmarkowy deficyt. Mamy jednak nadzieję, że rok 1918 da możliwość masowego nauczania pływania i że w ten sposób odbierzemy Wiśle wiele pochłanianych dotąd rok rocznie ofiar.

Dzięki naszej inicjatywie udało nam się wysłać do Ciecichocinka około 30 najbiedniejszych dzieci, przyczem koszty miesięcznego pobytu pokryła ze swych funduszków Główna Rada Opiekuńcza, za co składamy jej na tem miejscu serdeczne podziękowanie.

Projekty Towarzystwa złożone Magistratowi, a dotyczące założenia laboratorium bakteryologiczno-chemicznego oraz budowy domów przedpogrzebowych na cmentarzach, nie wzbudziły w łonie Magistratu większego zainteresowania i spotkały się z odmownemi rezolucjami. Wprawdzie po powtórnej dyskusji w sprawie domów przedpogrzebowych na posiedzeniu Rady Miejskiej naznaczona została do omówienia tej sprawy komisya, termin jednak zebrania się tejże z góry oznaczony nie został, a choć parę miesięcy od uchwały tej upłynęło, a o zwołaniu komisji dotąd wiadomości niema.

Sprawą odczytów, która leży Zarządowi bardzo na sercu, ma w roku bieżącym zająć się energiczniej specjalna komisya, wyłoniona przez różne Towarzystwa m. Włocławka.

Podając w końcu skromne sprawozdanie kasowe Towarzystwa, Zarząd najuprzejmiej prosi mieszkańców Kujaw, którym higiena ludu leży na sercu, do zapisywania się na członków

Towarzystwa, gdyż tylko mając fundusze Zarząd będzie w stanie prowadzić owocnie działalność Towarzystwa. Zapisy na członków oraz składki przyjmuje Bank Handlowy w Warszawie Oddział w Włocławku, ul. Tadeusza Kościuszki (Żelazna) № 6.

Nadmieniamy, że składka roczna wynosi Mk. 12.

RACHUNEK STRAT I ZYSKÓW.

W p ł y n ę ł o:

ze składek na rok 1917	Rb. 336.—	
z procentów po potrąceniu różnicy kursu	<u>10.15</u>	Rb. 346.15

W y d a t k o w a n o n a:

zaległe z przed wojny komorne Tow. Krajoznawczemu	Rb. 30.—	
preratumeratę „Zdrowia”	10.—	
druki i książki	22.20	
dopłatę do budowy szkoły pływania	<u>76.20</u>	
		Rb. 158.40

Projektuje się:

przenieść na kapitał zapasowy	Rb. 35.60	
wpłacić Warsz. Tow. Hygienicznemu tytułem 10% od dochodów Oddziału	<u>33.60</u>	Rb. 205.60
Pozostaje		<u>Rb. 140.55</u>

stanowiący czysty zysk Oddziału za rok 1917, które dopisane zostały do kapitału Oddziału.

O ile powyższy projekt podziału zysków zostanie zatwierdzony przez Ogólne Zebranie, bilans Towarzystwa przedstawiać się będzie w sposób następujący.

S t a n C z y n n y:

Bank Handlowy w Warszawie, Oddział w Włocławku	<u>Mk. 1383.10</u>	Rb. 640.38
--	--------------------	------------

S t a n B i e r n y:

Kapitał	Mk. 711.75	Rb. 329.55
Kapitał zapasowy	121.50	56.25
Ogródki dziecięce	158.70	73.50

Fundusz odczytowy	„	270.—	„	125.—
„ Ciechocinka	„	48.60	„	22.50
Warsz. Tow. Hygieniczne	„	72.55	„	35.60
Razem		<u>Mk. 1585.10</u>		<u>Rb. 640.38</u>

Prezes *H. Mühsam*

Skarbnik *Fr. Kryt*

Komisya rewizyjna po sprawdzeniu ksiąg i dokumentów znalazła sprawozdanie powyższe zgodne z dokumentami, wobec czego wnosi o udzielenie Zarządowi absolutoryum z czynności. Kapitał Towarzystwa w sumie mk. 1583.10 znajduje się na rachunku bieżącym w Banku Handlowym.

Włocławek, dn. 8 stycznia 1918 r.

M. Schönfeld, Jan Przedpelski.

Nadmienić w końcu należy, że dla wygody członków Towarzystwa Oddział prenumeruje 5 egz. „Zdrowia“ oraz że z liczby zapisanych do Oddziału członków wszyscy bez wyjątku roczne składki zapłacili, tak że na rok 1918 żadne zaległości składek przeniesione nie zostały.

ZDROWIE

PISMO MIESIĘCZNE.

Organ Towarzystwa Hygienicznego Warszawskiego,
poświęcony higienie i medycynie socyalnej.

Pod Redakcją D-ra Józefa Jaworskiego.

Wychodzi przy końcu każdego miesiąca zeszytami, objętości od 4 do 5 arkuszy druku i zawiera następujące działy:

ARTYKUŁY WSTĘPNE, poświęcone najważniejszym sprawom chwili bieżącej. II. PRACE ORYGINALNE. III. ARTYKUŁY OGÓLNO-HYGIENICZNE. IV. REFERATY: 1) Z biologii, 2) Z chorób zakaźnych, 3) Z higieny społecznej, 4) Z higieny zawodowej, 5) Z higieny ludowej, 6) Z higieny wychowawczej i szkolnej, 7) Z higieny żywienia, 8) Z higieny miast i mieszkań, 9) Hygiena przeciwgruźlicza, 10) Walka z alkoholem, 11) Walka z chorobami wenerycznymi, 12) Badanie i leczenie raka, 13) Balneo-klimatologia. V. PROTOKÓŁY POSIEDZEŃ: 1) Rady Tow. Hygienicz., 2) Protokóły wydziałów Tow. Hygienicz. VI. SPRAWOZDANIA Z INSTYTUCYI TOWARZYSTWA HYGIENICZNEGO: 1) Z ogrodów im. Rau'a, 2) Z instytutu Higieny Dziecięcej im. Lenwała, 3) Sprawozdania z oddziałów prowincjonalnych Tow. Hygienicz. VII. RUBRYKA Z RUCHU I POTRZEB HYGIENY KRAJOWEJ. VIII. DEMOGRAFIA I STATYSTYKA. IX. PRAWODAWSTWO SANITARNE. X. PRZEGLĄD BIBLIOGRAFICZNY. XI. SKRZYŃKA ZAPYTAŃ I ODPOWIEDZI. XII. KSIĄŻKI NADEŚLANE. XIII. ŻYCIORYSY. XIV. WIADOMOSCI BIEŻĄCE.

Druk. W. Krawczyński, E. Egert i J. Więctawski. Żelazna 89. Tel. 188-70.

KURSY PRZYGOTOWAWCZE
dla Lekarzy Powiatowych
Królestwa Polskiego.

Prof. Dr ST. SERKOWSKI.

Metodyka

= badań sanitarnych.

(Z 66 rysunkami w tekście).

WARSZAWA. 1918.

Nakładem Dyrekcji Służby Zdrowia Publicznego Ministerstwa Spraw
Wewnętrznych.

MEDYCYNA i KRONIKA LEKARSKA

CZASOPISMO TYGODNIOWE

dla lekarzy - praktyków,

wychodzi w Warszawie co sobota w zwiększonym formacie i obejmuje: 1) Artykuły oryginalne ze wszystkich działów wiedzy lekarskiej. 2) Spostrzeżenia z klinik i szpitalów. 3) Kazuistykę lekarską. 4) Najważniejsze wiadomości z dziedziny higieny współczesnej. 5) Streszczenia, przekłady lub wyciągi z pism zagranicznych. 6) Sprawozdania z kongresów naukowych. 7) Krytykę i bibliografię. 8) Kwestye zawodowe. 9) Drobniejsze wiadomości. 10) Nekrologię. 11) Wiadomości bieżące krajowe i zagraniczne. 12) Wzmianki o dziełach nadsyłanych do redakcji. 13) Odpowiedzi od redakcji. 14) Ogłoszenia i t. d.

Cena w Warszawie: rocznie mk. 17.50, półrocznie 8.75.

Na prowincyi i zagranicą: rocznie mk. 20, półrocznie mk. 10.

Wydawca Dr Guranowski.

Niecała 7.

Redaktorzy: Dr S. Orłowski.

i Dr Józef Zawadzki.

TOWARZYSTWO AKCYJNE

Fr. KARPIŃSKI

w WARSZAWIE, Elektoralna № 35

poleca KARPIŃSKIEGO

Kąpiele z kwasu węglowego

(CO₂)

Zastępujące kąpiele w Nauheim, Kissingen.

Kąpiele te stosowane z przepisu lekarza, działają znakomicie w astmie, cierpieniach nerwowych, zapaleniach oskrzeli (bronchitis), rozedmie płuc, wadach serca i t. p., niemniej doskonały środek do pobudzenia krążenia krwi.

Oprócz powyższych fabryka wyrabia:

borowinowe z kwasem węglowym, zastępujące franzensbadzkie, krynickie, zegiestowskie, reineckie i t. p. jodowo-bromowe z kwasem węglowym, bromowe z kwasem węglowym.

Karpińskiego

Kąpiele

balsamiczno-sosnowe z kw. węglowym, siarczane z kwasem węglowym, zastępujące akwizgrańskie, buskie, soleckie, truskawieckie, piszczańskie i t. p.

UWAGA. Sole Karpińskiego do kąpiei są przygotowane w tabliczkach prasowanych, łatwo rozpuszczalnych.

Broszury gratis i franko.

Żądać wszędzie.

Drukarnia W. Krawczyński, E. Egert i J. Węclawski. Żelazna 89.
Za pozwoleniem cenzury niemieckiej.